

Prevođenje s latinskog

Čitanka

Odsjek za klasičnu filologiju
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ak. g. 2021./2022.

Index

I	Ciceronis oratio pro A. Caecina, 1–41	7
II	Cicero philosophus	19
1	Philosophia sive amor scientiae	21
1.1	Cic. Tusc. 5, 8-10	21
1.2	Cic. Off. 1, 11-13, 18	22
2	Summum bonum sive vita bona	25
2.1	Cic. Tusc. 5, 57-62, 64-66	25
2.2	Cic. Fin. 3, 75-76	27
2.3	Cic. Mur. 61-64	28
2.4	Cic. Off. 1, 150-151	29
III	L. Annaei Senecae ad Lucilium epistulae morales	31
3	Epistula I.	33
4	Epistula II.	41
5	Epistula III.	45
6	Epistula IV.	49
IV	Albii Tibulli elegiarum liber primus	53
7	Elegia I.	55

8	Elegia II.	65
V	Terentii Adelphoe	77
9	Adelphoe, didasalia et prologus.	79
10	Adelphoe, actus I, scaena I.	87
11	Adelphoe, actus I, scaena II.	91
12	Adelphoe, actus II, scaena I.	97
VI	Horatii odarum liber primus	103
13	Ode I.	105
14	Ode II.	109
15	Ode III.	113

Predgovor

O ovoj čitanci

Izbor koji je pred vama donosi odabir iz djela petorice uglednih autora rimske književnosti: Cicerona, Terencija, Horacija, Tibula i Seneke. Odabir čini propisanu lektiru kolegija *Prevođenje s latinskog*, obaveznog na trećoj godini preddiplomskog studija latinskoga jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Zadatak je studenata da, uz pomoć uobičajene referentne literature, kod kuće prirede svaku cjelinu, tako da na nastavi i na završnom ispitu budu spremni latinski tekst pročitati, prevesti i interpretirati.

Osim samih izvornih tekstova, čitanka ponegdje donosi i kratke uvode, primjere raščlanjivanja, i (gdje je bilo moguće ili umjesno) latinske parafraze, preuzete iz devetnaestostoljetnih izdanja, prvenstveno iz niza koji je *in usum Delphini* (tzv. *Delphin Classics*) 1819. – 1830. objavljivao londonski izdavač Abraham John Valpy. Digitalni faksimili svih tih knjiga danas su dostupni putem interneta, ponajviše u zbirci *Internet Archive*. Bibliografske podatke naći ćete u nastavku.

Školska izdanja s latinskim komentarima i parafrazama smatramo iznimno korisnim za stjecanje najvažnije vještine na studiju latinskog – za tečno čitanje i razumijevanje latinskog teksta. Kako se radi o pomoćnim tekstovima, njihovo razumijevanje nećemo provjeravati na završnom ispitu.

Ovaj je izbor priredio Neven Jovanović, nastavnik Odsjeka za klasičnu filologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Izvorni kod prijeloma ovog izbora, priređen pomoću programa L^AT_EX i X_YL^AT_EX, dostupan je u repozitoriju <https://github.com/nevenjovanovic/psl-reading/tree/x220> na servisu Github.

U Zagrebu, listopada 2021.

Bibliografija

Albii Tibulli opera omnia ex editione I. G. Huschkii, in usum Delphini. Vol. 1. Londini: Valpy, 1822. Internet.

Cicero. M. Tulli Ciceronis. Orationes, Vol. IV. Clark, Albert Curtis, editor. Oxford: Clarendon Press, 1909. Digital edition: Perseus, Trustees of Tufts University. urn:cts:latinLit:phi0474.phi008.perseus-lat2:1-41

L. Annaei Senecae pars prima, sive opera philosophica, rec. M. N. Bouillet, vol. 3. Parisiis: Lemaire, 1828. Internet.

Pub. Terentii Afri comoediae sex, ex editione Westerhoviana, in usum Delphini. Vol. 2. Londini: Valpy, 1824. Internet.

Quinti Horatii Flacci opera omnia, ex editione J. C. Zeunii, in usum Delphini. Vol. 1. Londini: Valpy, 1825. Internet.

Dodatna literatura uz Oratio pro A. Caecina

Vidi na <https://www.bibsonomy.org/user/filologanoga/psl-Caecina>.

Pars I

**Ciceronis oratio pro A. Caecina,
1–41**

si, quantum in agro locisque desertis audacia potest, tantum in foro atque 1
 in iudiciis impudentia valeret, non minus nunc in causa cederet A. Caecina
 Sex. Aebutii impudentiae, quam tum in vi facienda cessit audaciae. verum et
 illud considerati hominis esse putavit, qua de re iure disceptari oporteret, ar-
 mis non contendere, et hoc constantis, quicum vi et armis certare nolisset,
 eum iure iudicioque superare. ac mihi quidem cum audax praecipue fuisse 2
 videtur Aebutius in convocandis hominibus et armandis, tum impudens in iu-
 dicio, non solum quod in iudicium venire ausus est — nam id quidem tametsi
 improbe fit in aperta re, tamen malitia est iam usitatum — sed quod non dubi-
 tavit id ipsum quod arguitur confiteri; nisi forte hoc rationis habuit, quoniam,
 si facta vis esset moribus, superior in possessione retinenda non fuisset, quia
 contra ius moremque facta sit, A. Caecinam cum amicis metu perterritum
 profugisse; nunc quoque in iudicio si causa more institutoque omnium defen-
 datur, nos inferiores in agendo non futuros; sin a consuetudine recedatur,
 se, quo impudentius egerit, hoc superiorem discessurum. quasi vero aut idem
 possit in iudicio improbitas quod in vi confidentia, aut nos non eo libentius
 tum audaciae cesserimus quo nunc impudentiae facilius obsisteremus.

itaque longe alia ratione, recuperatores, ad agendam causam hac actione ve- 3
 nio atque initio veneram. tum enim nostrae causae spes erat posita in de-
 fensione mea, nunc in confessione adversarii, tum in nostris, nunc vero in
 illorum testibus; de quibus ego antea laborabam ne, si improbi essent, falsi
 aliquid dicerent, si probi existimarentur, quod dixissent probarent; nunc sum
 animo aequissimo. si enim sunt viri boni, me adiuvant, cum id iurati dicunt
 quod ego iniuratus insimulo; sin autem minus idonei, me non laedunt, cum eis
 sive creditur, creditur hoc ipsum quod nos arguimus, sive fides non habetur,
 de adversarii testium fide derogatur.

verum tamen cum illorum actionem causae considero, non video quid impu- 4
 dentius dici possit, cum autem vestram in iudicando dubitationem, vereor ne
 id quod videntur impudenter fecisse astute et callide fecerint. nam, si negas-
 sent vim hominibus armatis esse factam, facile honestissimis testibus in re
 perspicua tenerentur; sin confessi essent et id quod nullo tempore iure fieri
 potest tum ab se iure factum esse defenderent, sperarunt, id quod adsecuti
 sunt, se iniecturos vobis causam deliberandi et iudicandi iustam moram ac
 religionem. simul illud quod indignissimum est futurum arbitrati sunt, ut in
 hac causa non de improbitate Sex. Aebutii, sed de iure civili iudicium fieri
 videretur.

qua in re, si mihi esset unius A. Caecinae causa agenda, profiterer satis ido- 5
 neum esse me defensorem, propterea quod fidem meam diligentiamque prae-
 starem; quae cum sunt in actore causae, nihil est in re praesertim aperta
 ac simplici quod excellens ingenium requiratur. sed cum de eo mihi iure di-
 cendum sit, quod pertineat ad omnis, quodque constitutum sit a maioribus,

conservatum usque ad hoc tempus, quo sublato non solum pars aliqua iuris deminuta, sed etiam vis ea quae iuri maxime est adversaria iudicio confirmata esse videatur, video summi ingeni causam esse, non ut id demonstretur quod ante oculos est sed ne, si quis vobis error in tanta re sit obiectus, omnes potius me arbitrentur causae quam vos religioni vestrae defuisse.

- 6 quamquam ego mihi sic persuadeo, recuperatores, non vos tam propter iuris obscuram dubiamque rationem bis iam de eadem causa dubitasse quam, quod videtur ad summam illius existimationem hoc iudicium pertinere, moram ad condemnandum quaesisse simul et illi spatium ad sese conligendum dedisse. quod quoniam iam in consuetudinem venit et id viri boni vestri similes in iudicando faciunt, reprehendendum fortasse minus, querendum vero magis etiam videtur, ideo quod omnia iudicia aut distrahendarum controversiarum aut puniendorum maleficiorum causa reperta sunt, quorum alterum levius est, propterea quod et minus laedit et persaepe disceptatore domestico diiudicatur, alterum est vehementissimum, quod et ad graviores res pertinet et
- 7 non honorariam operam amici, sed severitatem iudicis ac vim requirit. quod est gravius, et cuius rei causa maxime iudicia constituta sunt, id iam mala consuetudine dissolutum est. nam ut quaeque res est turpissima, sic maxime et maturissime vindicanda est, at eadem, quia existimationis periculum est, tardissime iudicatur. qui igitur convenit, quae causa fuerit ad constituendum iudicium, eandem moram esse ad iudicandum? si quis quod spondit, qua in re verbo se uno obligavit, id non facit, maturo iudicio sine ulla religione iudicis condemnatur; qui per tutelam aut societatem aut rem mandatam aut fiduciae rationem fraudavit quempiam, in eo quo delictum maius est, eo poe-
- 8 na est tardior? »est enim turpe iudicium.« ex facto quidem turpi. videte igitur quam inique accidat, quia res indigna sit, ideo turpem existimationem sequi; quia turpis existimatio sequatur, ideo rem indignam non vindicari.
- ac si qui mihi hoc iudex recuperatorve dicat: »potuisti enim leviori actione configere, potuisti ad tuum ius faciliore et commodiore iudicio pervenire; quare aut muta actionem aut noli mihi instare ut iudicem tamen,« is aut timidior videatur quam fortis, aut cupidior quam sapiens iudicem esse aequum est, si aut mihi praescribat quem ad modum meum ius persequar, aut ipse id quod ad se delatum sit non audeat iudicare. etenim si praetor is qui iudicia dat numquam petitori praestituit qua actione illum uti velit, videte quam iniquum sit constituta iam re iudicem quid agi potuerit aut quid possit, non quid actum sit quaerere.
- 9 verum tamen nimiae vestrae benignitati pareremus, si alia ratione ius nostrum recuperare possemus. nunc vero quis est qui aut vim hominibus armatis factam relinqui putet oportere aut eius rei leviores actionem nobis aliquam demonstrare possit? ex quo genere peccati, ut illi clamitant, vel iniuriarum vel capitis iudicia constituta sunt, in eo potestis atrocitatem nostram repre-

hendere, cum videatis nihil aliud actum nisi possessionem per interdictum esse repetitam? verum, sive vos existimationis illius periculum sive iuris dubitatio tardiores fecit adhuc ad iudicandum, alterius rei causam vosmet ipsi iam vobis saepius prolato iudicio sustulistis, alterius ego vobis hodierno die causam profecto auferam, ne diutius de controversia nostra ac de communi iure dubitetis.

et si forte videbor altius initium rei demonstrandae petisse quam me ratio 10
iuris eius de quo iudicium est et natura causae coegerit, quaeso ut ignoscatis.
non enim minus laborat A. Caecina ne summo iure egisse quam ne certum
ius non obtinuisse videatur.

M. Fulcinius fuit, recuperatores, e municipio Tarquiniensi; qui et domi suae
cum primis honestus existimatus est et Romae argentariam non ignobilem
fecit. is habuit in matrimonio Caesenniam, eodem e municipio summo loco
natam et probatissimam feminam, sicut et vivus ipse multis rebus ostendit
et in morte sua testamento declaravit. huic Caesenniae fundum in agro Tar- 11
quiniensi vendidit temporibus illis difficillimis solutionis; cum uteretur uxoris
dote numerata, quo mulieri res esset cautior, curavit ut in eo fundo dos conlo-
cetur. aliquanto post iam argentaria dissoluta Fulcinius huic fundo uxoris
continentia quaedam praedia atque adiuncta mercatur. moritur Fulcinius —
multa enim, quae sunt in re, quia remota sunt a causa, praetermittam — te-
stamento facit heredem quem habebat e Caesennia filium; usum et fructum
omnium bonorum suorum Caesenniae legat ut frueretur una cum filio. Ma- 12
gnus honos viri iucundus mulieri fuisset, si diuturnum esse licuisset; frueretur
enim bonis cum eo quem suis bonis heredem esse cupiebat et ex quo maximum
fructum ipsa capiebat. sed hunc fructum mature fortuna ademit. nam brevi
tempore M. Fulcinius adulescens mortuus est; heredem P. Caesennium fe-
cit; uxori grande pondus argenti matrique partem maiorem bonorum legavit.
itaque in partem mulieres vocatae sunt.

Cum esset haec auctio hereditaria constituta, Aebutius iste, qui iam diu Caesenniae viduitate ac solitudine aleretur ac se in eius familiaritatem insinuas- 13
set, hac ratione ut cum aliquo suo compendio negotia mulieris, si qua ac-
ciderent, controversiasque susciperet, versabatur eo quoque tempore in his
rationibus auctionis et partitionis atque etiam se ipse inferebat et intro dabat
et in eam opinionem Caesenniam adducebat ut mulier imperita nihil putaret
agi callide posse, ubi non adesset Aebutius. quam personam iam ex cotidiana 14
vita cognostis, recuperatores, mulierum adsentatoris, cognitoris viduarum,
defensoris nimium litigiosi, contriti ad regiam, inepti ac stulti inter viros, in-
ter mulieres periti iuris et callidi, hanc personam imponite Aebutio. is enim
Caesenniae fuit Aebutius — ne forte quaeratis, num propinquus? — nihil
alienius — amicus a patre aut a viro traditus? — nihil minus — quis igitur?
ille, ille quem supra deformavi, voluntarius amicus mulieris non necessitudi-

ne aliqua, sed ficto officio simulataque sedulitate coniunctus magis opportuna opera non numquam quam aliquando fideli.

- 15 Cum esset, ut dicere institueram, constituta auctio Romae, suadebant amici cognatique Caesenniae, id quod ipsi quoque mulieri veniebat in mentem, quoniam potestas esset emendi fundum illum Fulcinianum, qui fundo eius antiquo continens esset, nullam esse rationem amittere eius modi occasionem, cum ei praesertim pecunia ex partitione deberetur; nusquam posse eam melius conlocari. itaque hoc mulier facere constituit; mandat ut fundum sibi emat, — cui tandem? — cui putatis? an non in mentem vobis venit omnibus illius hoc munus esse ad omnia mulieris negotia parati, sine quo nihil satis caute, nihil
- 16 satis callide posset agi? recte attenditis. Aebutio negotium datur. adest ad tabulam, licetur Aebutius; deterrentur emptores multi partim gratia Caesenniae, partim etiam pretio. fundus addicitur Aebutio; pecuniam argentario promittit Aebutius; quo testimonio nunc vir optimus utitur sibi emptum esse. quasi vero aut nos ei negemus addictum aut tum quisquam fuerit qui dubitaret quin emeretur Caesenniae, cum id plerique scirent, omnes fere audissent, qui non audisset, is coniectura adsequi posset, cum pecunia Caesenniae ex illa hereditate deberetur, eam porro in praediis conlocari maxime expediret, essent autem praedia quae mulieri maxime convenirent, ea venirent, liceretur is quem Caesenniae dare operam nemo miraretur, sibi emere nemo posset
- 17 suspicari. hac emptione facta pecunia solvitur a Caesennia; cuius rei putat iste rationem reddi non posse quod ipse tabulas averterit; se autem habere argentarii tabulas in quibus sibi expensa pecunia lata sit acceptaque relata. quasi id aliter fieri oportuerit. Cum omnia ita facta essent, quem ad modum nos defendimus, Caesennia fundum possedit locavitque; neque ita multo post A. Caecinae nupsit. Vt in pauca conferam, testamento facto mulier moritur; facit heredem ex deunce et semuncia Caecinam, ex duabus sextulis M. Fulcinium, libertum superioris viri, Aebutio sextulam aspergit. hanc sextulam illa mercedem isti esse voluit adsiduitatis et molestiae si quam ceperat. iste autem hac sextula se ansam retinere omnium controversiarum putat.
- 18 iam principio ausus est dicere non posse heredem esse Caesenniae Caecinam, quod is deteriore iure esset quam ceteri cives propter incommodum Volaterranorum calamitatemque civilem. itaque homo timidus imperitusque, qui neque animi neque consili satis haberet, non putavit esse tanti hereditatem ut de civitate in dubium veniret; concessit, credo, Aebutio, quantum vellet de Caesenniae bonis ut haberet. immo, ut viro forti ac sapienti dignum fuit, ita
- 19 calumniam stultitiamque eius obtrivit ac contudit. in possessione bonorum cum esset, et cum iste sextulam suam nimium exaggeraret, nomine heredis arbitrum familiae herciscundae postulavit. atque illis paucis diebus, postea quam videt nihil se ab A. Caecina posse litium terrore abradere, homini Romae in foro denuntiat fundum illum de quo ante dixi, cuius istum emptorem

demonstravi fuisse mandatu Caesenniae, suum esse seseque sibi emisse. quid ais? istius ille fundus est quem sine ulla controversia quadriennium, hoc est ex quo tempore fundus veniit, quoad vixit, possedit Caesennia? » Vsus enim, « inquit, » eius fundi et fructus testamento viri fuerat Caesenniae. «

Cum hoc novae litis genus tam malitiose intenderet, placuit Caecinae de amicorum sententia constituere, quo die in rem praesentem veniretur et de fundo Caecina moribus deduceretur. conloquuntur; dies ex utriusque commodo sumitur. Caecina cum amicis ad diem venit in castellum Axiam, a quo loco fundus is de quo agitur non longe abest. ibi certior fit a pluribus homines permultos liberos atque servos coegisse et armasse Aebutium. Cum id partim mirarentur, partim non crederent, ecce ipse Aebutius in castellum venit; denuntiat Caecinae se armatos habere; abiturum eum non esse, si accessisset. Caecinae placuit et amicis, quoad videretur salvo capite fieri posse, experi-
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635
 636
 637
 638
 639
 640
 641
 642
 643
 644
 645
 646
 647
 648
 649
 650
 651
 652
 653
 654
 655
 656
 657
 658
 659
 660
 661
 662
 663
 664
 665
 666
 667
 668
 669
 670
 671
 672
 673
 674
 675
 676
 677
 678
 679
 680
 681
 682
 683
 684
 685
 686
 687
 688
 689
 690
 691
 692
 693
 694
 695
 696
 697
 698
 699
 700
 701
 702
 703
 704
 705
 706
 707
 708
 709
 710
 711
 712
 713
 714
 715
 716
 717
 718
 719
 720
 721
 722
 723
 724
 725
 726
 727
 728
 729
 730
 731
 732
 733
 734
 735
 736
 737
 738
 739
 740
 741
 742
 743
 744
 745
 746
 747
 748
 749
 750
 751
 752
 753
 754
 755
 756
 757
 758
 759
 760
 761
 762
 763
 764
 765
 766
 767
 768
 769
 770
 771
 772
 773
 774
 775
 776
 777
 778
 779
 780
 781
 782
 783
 784
 785
 786
 787
 788
 789
 790
 791
 792
 793
 794
 795
 796
 797
 798
 799
 800
 801
 802
 803
 804
 805
 806
 807
 808
 809
 810
 811
 812
 813
 814
 815
 816
 817
 818
 819
 820
 821
 822
 823
 824
 825
 826
 827
 828
 829
 830
 831
 832
 833
 834
 835
 836
 837
 838
 839
 840
 841
 842
 843
 844
 845
 846
 847
 848
 849
 850
 851
 852
 853
 854
 855
 856
 857
 858
 859
 860
 861
 862
 863
 864
 865
 866
 867
 868
 869
 870
 871
 872
 873
 874
 875
 876
 877
 878
 879
 880
 881
 882
 883
 884
 885
 886
 887
 888
 889
 890
 891
 892
 893
 894
 895
 896
 897
 898
 899
 900
 901
 902
 903
 904
 905
 906
 907
 908
 909
 910
 911
 912
 913
 914
 915
 916
 917
 918
 919
 920
 921
 922
 923
 924
 925
 926
 927
 928
 929
 930
 931
 932
 933
 934
 935
 936
 937
 938
 939
 940
 941
 942
 943
 944
 945
 946
 947
 948
 949
 950
 951
 952
 953
 954
 955
 956
 957
 958
 959
 960
 961
 962
 963
 964
 965
 966
 967
 968
 969
 970
 971
 972
 973
 974
 975
 976
 977
 978
 979
 980
 981
 982
 983
 984
 985
 986
 987
 988
 989
 990
 991
 992
 993
 994
 995
 996
 997
 998
 999
 1000

- itaque mihi certum est, recuperatores, ante quam ad meam defensionem meos-
que testis venio, illius uti confessione et testimoniis; qui confitetur atque ita
libenter confitetur ut non solum fateri sed etiam profiteri videatur, recupera-
tores: »convocavi homines, coegi, armavi, terrore mortis ac periculo capitis ne
accederes obstiti; ferro,« inquit, »ferro« — et hoc dicit in iudicio — »te reieci
atque proterrui.« quid? testes quid aiunt? P. Vetilius, propinquus Aebuti, se
Aebutio cum armatis servis venisse advocatum. quid praeterea? fuisse com-
pluris armatos. quid aliud? minatum esse Aebutium Caecinae. quid ego de
hoc teste dicam nisi hoc, recuperatores, ut ne idcirco minus ei credatis quod
25 illi causae maxime sit alienum? A. Terentius, alter testis, non modo Aebu-
tium sed etiam se pessimi facinoris arguit. in Aebutium hoc dicit, armatos
homines fuisse, de se autem hoc praedicat, Antiocho, Aebuti servo, se impe-
rasse ut in Caecinam advenientem cum ferro invaderet. quid loquar amplius
de hoc homine? in quem ego hoc dicere, cum rogarer a Caecina, numquam
volui, ne arguere illum rei capitalis viderer, de eo dubito nunc quo modo aut
26 loquar aut taceam, cum ipse hoc de se iuratus praedicet. deinde L. Caelius
non solum Aebutium cum armatis dixit fuisse compluribus verum etiam cum
advocatis perpauca eo venisse Caecinam. de hoc ego teste detraham? cui ae-
que ac meo testi ut credatis postulo. P. Memmius secutus est qui suum non
parvum beneficium commemoravit in amicos Caecinae, quibus sese viam per
fratris sui fundum dedisse dixit qua effugere possent, cum essent omnes metu
perterriti. huic ego testi gratias agam, quod et in re misericordem se praebue-
27 rit et in testimonio religiosum. A. Atilius et eius filius L. Atilius et armatos
ibi fuisse et se suos servos adduxisse dixerunt; etiam hoc amplius: cum Ae-
butius Caecinae malum minaretur, ibi tum Caecinam postulasse ut moribus
deductio fieret. hoc idem P. Rutilius dixit, et eo libentius dixit ut aliquando
in iudicio eius testimonio creditum putaretur. duo praeterea testes nihil de
vi, sed de re ipsa atque emptione fundi dixerunt; P. Caesennius, auctor fun-
di, non tam auctoritate gravi quam corpore, et argentarius Sex. Clodius cui
cognomen est Phormio, nec minus niger nec minus confidens quam ille Te-
rentianus est Phormio, nihil de vi dixerunt, nihil praeterea quod ad vestrum
iudicium pertineret.
- 28 Decimo vero loco testis exspectatus et ad extremum reservatus dixit, senator
populi Romani, splendor ordinis, decus atque ornamentum iudiciorum, exem-
plar antiquae religionis, Fidiculanus Falcula; qui cum ita vehemens acerque
venisset ut non modo Caecinam periurio suo laederet sed etiam mihi videretur
irasci, ita eum placidum mollemque reddidi, ut non auderet, sicut meministis,
iterum dicere quot milia fundus suus abesset ab urbe. nam cum dixisset mi-
nus 1000, populus cum risu adclamavit ipsa esse. meminerant enim omnes
29 quantum in Albiano iudicio accepisset. in eum quid dicam nisi id quod ne-

gare non possit, venisse in consilium publicae quaestionis, cum eius consili iudex non esset, et in eo consilio, cum causam non audisset et potestas esset ampliandi, dixisse sibi liquere; cum de incognita re iudicare voluisset, maluisse condemnare quam absolvere; cum, si uno minus damnarent, condemnari reus non posset, non ad cognoscendam causam sed ad explendam damnationem praesto fuisse? Vtrum gravius aliquid in quempiam dici potest quam ad hominem condemnandum quem numquam vidisset neque audisset adductum esse pretio? an certius quicquam obici potest quam quod is cui obicitur ne nutu quidem infirmare conatur? verum tamen is testis, — ut facile intellegeretis eum non adfuisse animo, cum causa ab illis ageretur testesque dicerent, sed tantisper de aliquo reo cogitasse — cum omnes ante eum dixissent testes armatos cum Aebutio fuisse compluris, solus dixit non fuisse. visus est mihi primo veterator intellegere praeclare quid causae obstaret, et tantum modo errare, quod omnis testis infirmaret qui ante eum dixissent: cum subito, ecce idem qui solet, duos solos servos armatos fuisse dixit. quid huic tu homini facias? nonne concedas interdum ut excusatione summae stultitiae summae improbitatis odium deprecetur?

Vtrum, recuperatores, his testibus non credidistis, cum quid liqueret non habuistis? at controversia non erat quin verum dicerent. an in coacta multitudine, in armis, in telis, in praesenti metu mortis perspicuoque periculo caedis dubium vobis fuit inesse vis aliqua videretur necne? quibus igitur in rebus vis intellegi potest, si in his non intellegitur? an vero illa defensio vobis praeclara visa est: »non deieci, sed obstiti; non enim sum passus in fundum ingredi, sed armatos homines opposui, ut intellegeres, si in fundo pedem posuisses, statim tibi esse pereundum?« quid ais? is qui armis proterritus, fugatus, pulsus est, non videtur esse deiectus? posterius de verbo videbimus; nunc rem ipsam ponamus quam illi non negant et eius rei ius actionemque quaeramus. est haec res posita quae ab adversario non negatur, Caecinam, cum ad constitutam diem tempusque venisset ut vis ac deductio moribus fieret, pulsum prohibitumque esse vi coactis hominibus et armatis. Cum hoc constet, ego, homo imperitus iuris, ignarus negotiorum ac litium, hanc puto me habere actionem, ut per interdictum meum ius teneam atque iniuriam tuam persequar. fac in hoc errare me nec ullo modo posse per hoc interdictum id adsequi quod velim; te uti in hac re magistro volo.

quaero sitne aliqua huius rei actio an nulla. convocari homines propter possessionis controversiam non oportet, armari multitudinem iuris retinendi causa non convenit; nec iuri quicquam tam inimicum quam vis nec aequitati quicquam tam infestum est quam convocati homines et armati. quod cum ita sit resque eius modi sit ut in primis a magistratibus animadvertenda videatur, iterum quaero sitne eius rei aliqua actio an nulla. nullam esse dices? audire cupio, qui in pace et otio, cum manum fecerit, copias pararit, multitudinem

- hominum coegerit, armarit, instruxerit, homines inermos qui ad constitutum experiendi iuris gratia venissent armis, viris, terrore periculoque mortis rep-
- 34 pulerit, fugarit, averterit, hoc dicat: »feci equidem quae dicis omnia, et ea sunt et turbulenta et temeraria et periculosa. quid ergo est? impune feci; nam quid agas mecum ex iure civili ac praetorio non habes.«
- itane vero? recuperatores, hoc vos audietis et apud vos dici patiemini saepius? Cum maiores nostri tanta diligentia prudentiaque fuerint ut omnia omnium non modo tantarum rerum sed etiam tenuissimarum iura statuerint persecuti-
- que sint, hoc genus unum vel maximum praetermitterent, ut, si qui me exire domo mea coegisset armis, haberem actionem, si qui introire prohibuisset, non haberem? nondum de Caecinae causa disputo, nondum de iure posses-
- 35 sionis nostrae loquor; tantum de tua defensione, C. Piso, quaero. quoniam ita dicis et ita constituis, si Caecina, cum in fundo esset, inde deiectus esset, tum per hoc interdictum eum restitui oportuisse; nunc vero deiectum nullo modo esse inde ubi non fuerit; hoc interdicto nihil nos adsecutos esse: quaero, si te hodie domum tuam redeuntem coacti homines et armati non modo limi-
- ne tectoque aedium tuarum sed primo aditu vestibuloque prohibuerint, quid acturus sis. monet amicus meus te, L. Calpurnius, ut idem dicas quod ipse antea dixit, iniuriarum. quid ad causam possessionis, quid ad restituendum eum quem oportet restitui, quid denique ad ius civile, aut ad praetoris no-
- tionem atque animadversionem? ages iniuriarum. plus tibi ego largiar; non solum egeris verum etiam condemnaris licet; num quid magis possidebis? ac-
- tio enim iniuriarum non ius possessionis adsequitur sed dolorem imminutae libertatis iudicio poenaeque mitigat.
- 36 praetor interea, Piso, tanta de re tacebit? quem ad modum te restituat in aedis tuas non habebit? qui dies totos aut vim fieri vetat aut restitui factam iubet, qui de fossis, de cloacis, de minimis aquarum itinerumque controversiis interdicat, is repente obmutescet, in atrocissima re quid faciat non habebit? et C. Pisoni domo tectisque suis prohibito, prohibito inquam, per homines coac-
- tos et armatos, praetor quem ad modum more et exemplo opitulari possit non habebit? quid enim dicet, aut quid tu tam insigni accepta iniuria postulabis? »Vnde vi prohibitus?« sic nemo umquam interdixit; novum est, non dico inu-
- sitatum, verum omnino inauditum. »Vnde deiectus?« quid proficies, cum illi hoc respondebunt tibi quod tu nunc mihi, armatis se tibi obstitisse ne in aedis accederes; deici porro nullo modo potuisse qui non accesserit?
- 37 »deicior ego,« inquis, »si quis meorum deicitur omnino.« iam bene agis; a ver-
- bis enim recedis et aequitate uteris. nam verba quidem ipsa si sequi volumus, quo modo tu deiceris, cum servus tuus deicitur? verum ita est uti dicis; te deiectum debeo intellegere, etiam si tactus non fueris. nonne? age nunc, si ne tuorum quidem quisquam loco motus erit atque omnes in aedibus adservati ac retenti, tu solus prohibitus et a tuis aedibus vi atque armis proterritus,

utrum hanc actionem habebis qua nos usi sumus, an aliam quampiam, an omnino nullam? nullam esse actionem dicere in re tam insigni tamque atroci neque prudentiae neque auctoritatis tuae est; alia si quae forte est quae nos fugerit, dic quae sit; cupio discere. haec si est qua nos usi sumus te iudice vincamus necesse est. non enim vereor ne hoc dicas, in eadem causa eodem interdicto te oportere restitui, Caecinam non oportere. etenim cui non perspicuum est ad incertum revocari bona, fortunas, possessiones omnium, si ulla ex parte sententia huius interdicti deminuta aut infirmata sit, si auctoritate virorum talium vis armatorum hominum iudicio approbata videatur, in quo iudicio non de armis dubitatum sed de verbis quaesitum esse dicatur? isne apud vos obtinebit causam suam qui se ita defenderit: »reieci ego te armatis hominibus, non deieci,« ut tantum facinus non in aequitate defensionis, sed in una littera latuisse videatur? huiusce rei vos statuetis nullam esse actionem, nullum experiendi ius constitutum, qui obstiterit armatis hominibus, qui multitudine coacta non introitu, sed omnino aditu quempiam prohibuerit? quid ergo? hoc quam habet vim, ut distare aliquid aut ex aliqua parte differre videatur, utrum, pedem cum intulero atque in possessione vestigium fecero, tum expellar ac deiciar, an eadem vi et isdem armis mihi ante occurratur, ne non modo intrare verum aspicere aut aspirare possim? quid hoc ab illo differt, ut ille cogatur restituere qui ingressum expulerit, ille qui ingredientem reppulerit non cogatur? videte, per deos immortalis! quod ius nobis, quam condicionem vobismet ipsis, quam denique civitati legem constituere velitis. huiusce generis una est actio per hoc interdictum quo nos usi sumus constituta; ea si nihil valet aut si ad hanc rem non pertinet, quid neglegentius aut quid stultius maioribus nostris dici potest, qui aut tantae rei praetermiserint actionem aut eam constituerint quae nequaquam satis verbis causam et rationem iuris amplecteretur? hoc est periculosum, dissolvi hoc interdictum, est captiosum omnibus rem ullam constitui eius modi quae, cum armis gesta sit, rescindi iure non possit; verum tamen illud est turpissimum, tantae stultitiae prudentissimos homines condemnari, ut vos iudicetis huius rei ius atque actionem in mentem maioribus nostris non venisse.

»queramur,« inquit, »licet; tamen hoc interdicto Aebutius non tenetur.« quid ita? »quod vis Caecinae facta non est.« dici in hac causa potest, ubi arma fuerint, ubi coacta hominum multitudo, ubi instructi et certis locis cum ferro homines conlocati, ubi minae, pericula terroresque mortis, ibi vim non fuisse? »nemo,« inquit, »occisus est neque saucius factus.« quid ais? cum de possessionis controversia et de privatorum hominum contentione iuris loquamur, tu vim negabis factam, si caedes et occisio facta non erit? at exercitus maximos saepe pulsos et fugatos esse dico terrore ipso impetuque hostium sine cuiusquam non modo morte verum etiam vulnere.

Pars II

Cicero philosophus

Caput 1

Philosophia sive amor scientiae

1.1 Cic. Tusc. 5, 8-10

nec vero Atlans sustinere caelum nec Prometheus adfixus Caucaso nec stellatus Cepheus cum uxore genero filia traderetur, nisi caelestium divina cognitio nomen eorum ad errorem fabulae traduxisset. a quibus ducti deinceps omnes, qui in rerum contemplatione studia ponebant, sapientes et habebantur et nominabantur, idque eorum nomen usque ad Pythagorae manavit aetatem. quem, ut scribit auditor Platonis Ponticus Heraclides, vir doctus in primis, Phliuntem ferunt venisse, eumque cum Leonte, principe Phliasiorum, docte et copiose disseruisse quaedam. cuius ingenium et eloquentiam cum admiratus esset Leon, quaesivisse ex eo, qua maxime arte confideret; at illum: artem quidem se scire nullam, sed esse philosophum. admiratum Leontem novitatem nominis quaesivisse, quinam essent philosophi, et quid inter eos et reliquos interesset; Pythagoram autem respondisse similem sibi videri vitam hominum et mercatum eum, qui haberetur maximo ludorum apparatu totius Graeciae celebritate; nam ut illic alii corporibus exercitatis gloriam et nobilitatem coronae peterent, alii emendi aut vendendi quaestu et lucro ducerentur, esset autem quoddam genus eorum, idque vel maxime ingenuum, qui nec plausum nec lucrum quaerent, sed visendi causa venirent studioseque perspicerent, quid ageretur et quo modo, item nos quasi in mercatus quandam celebritatem ex urbe aliqua sic in hanc vitam ex alia vita et natura profectos alios gloriae servire, alios pecuniae, raros esse quosdam, qui ceteris omnibus pro nihilo habitis rerum naturam studiose intuerentur; hos se appellare sapientiae studiosos — id est enim philosophos —; et ut illic liberalissimum esset spectare nihil sibi adquirentem, sic in vita longe omnibus studiis contemplationem rerum cognitionemque praestare.

Nec vero Pythagoras nominis solum inventor, sed rerum etiam ipsarum amplificator fuit. qui cum post hunc Phliasium sermonem in Italiam venisset, exornavit eam Graeciam, quae magna dicta est, et privatim et publice prae-

stantissimis et institutis et artibus. cuius de disciplina aliud tempus fuerit fortasse dicendi. sed ab antiqua philosophia usque ad Socratem, qui Archelaum, Anaxagorae discipulum, audierat, numeri motusque tractabantur, et unde omnia orerentur quoque reciderent, studioseque ab is siderum magnitudines intervalla cursus anquirebantur et cuncta caelestia. Socrates autem primus philosophiam devocavit e caelo et in urbibus conlocavit et in domus etiam introduxit et coëgit de vita et moribus rebusque bonis et malis quaerere.

1.2 Cic. Off. 1, 11-13, 18

Principio generi animantium omni est a natura tributum, ut se, vitam corpusque tueatur, declinet ea, quae nocitura videantur, omniaque, quae sint ad vivendum necessaria, anquirat et paret, ut pastum, ut latibula, ut alia generis eiusdem. Commune item animantium omnium est coniunctionis adpetitus procreandi causa et cura quaedam eorum, quae procreata sint; sed inter hominem et beluam hoc maxime interest, quod haec tantum, quantum sensu movetur, ad id solum, quod adest quodque praesens est, se accommodat paulum admodum sentiens praeteritum aut futurum; homo autem, quod rationis est particeps, per quam consequentia cernit, causas rerum videt earumque praegressus et quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat rebusque praesentibus adiungit atque annectit futuras, facile totius vitae cursum videt ad eamque degendam praeparat res necessarias.

Eademque natura vi rationis hominem conciliat homini et ad orationis et ad vitae societatem ingeneratque in primis praecipuum quendam amorem in eos, qui procreati sunt, impellitque, ut hominum coetus et celebrationes et esse et a se obiri velit ob easque causas studeat parare ea, quae suppeditent ad cultum et ad victum, nec sibi soli, sed coniugi, liberis ceterisque, quos caros habeat tuerique debeat; quae cura exsuscitat etiam animos et maiores ad rem gerendam facit.

In primisque hominis est propria veri inquisitio atque investigatio. Itaque cum sumus necessariis negotiis curisque vacui, tum avemus aliquid videre, audire, addiscere cognitionemque rerum aut occultarum aut admirabilium ad beate vivendum necessariam ducimus. Ex quo intellegitur, quod verum, simplex sincerumque sit, id esse naturae hominis aptissimum. Huic veri videndi cupiditati adiuncta est appetitio quaedam principatus, ut nemini parere animus bene informatus a natura velit nisi praecipienti aut docenti aut utilitatis causa iuste et legitime imperanti; ex quo magnitudo animi existit humanarumque rerum contemptio.

Cic. Off. 1, 18

Ex quattuor autem locis, in quos honesti naturam vimque divisimus, primus ille, qui in veri cognitione consistit, maxime naturam attingit humanam. Omnes enim trahimur et ducimur ad cognitionis et scientiae cupiditatem, in qua excellere pulchrum putamus, labi autem, errare, nescire, decipi et malum et turpe ducimus. In hoc genere et naturali et honesto duo vitia vitanda sunt, unum, ne incognita pro cognitis habeamus iisque temere assentiamur; quod vitium effugere qui volet (omnes autem velle debent), adhibebit ad considerandas res et tempus et diligentiam.

Caput 2

Summum bonum sive vita bona

2.1 Cic. Tusc. 5, 57-62, 64-66

Duodequadraginta annos tyrannus Syracusanorum fuit Dionysius, cum quinque et viginti natus annos dominatum occupavisset. qua pulchritudine urbem, quibus autem opibus praeditam servitute oppressam tenuit civitatem! atqui de hoc homine a bonis auctoribus sic scriptum accepimus, summam fuisse eius in victu temperantiam in rebusque gerundis virum acrem et industrium, eundem tamen maleficum natura et iniustum; ex quo omnibus bene veritatem intuentibus videri necesse est miserrimum. ea enim ipsa, quae concupierat, ne tum quidem, cum omnia se posse censebat, consequencebatur.

qui cum esset bonis parentibus atque honesto loco natus — etsi id quidem alius alio modo tradidit — abundaretque et aequalium familiaritatibus et consuetudine propinquorum, haberet etiam more Graeciae quosdam adolescentis amore coniunctos, credebatur eorum nemini, sed is quos ex familiis locupletium servos delegerat, quibus nomen servitutis ipse detraxerat, et quibusdam convenis et feris barbaris corporis custodiam committebat. ita propter iniustam dominatus cupiditatem in carcerem quodam modo ipse se incluserat. quin etiam ne tonsori collum committeret, tondere filias suas docuit. ita sordido ancillarique artificio regiae virgines ut tonstriculae tondebant barbam et capillum patris. et tamen ab is ipsis, cum iam essent adultae, ferrum removit instituitque, ut candentibus iuglandium putaminibus barbam sibi et capillum adurerent.

cumque duas uxores haberet, Aristomachen civem suam, Doridem autem Lorensensem, sic noctu ad eas ventitabat, ut omnia specularetur et perscrutaretur ante. et cum fossam latam cubiculari lecto circumdedisset eiusque fossae transitum ponticulo ligneo coniunxisset, eum ipsum, cum forem cubiculi clauserat, detorquebat. idemque cum in communibus suggestis consistere non auderet, contionari ex turri alta solebat.

atque is cum pila ludere vellet — studiose enim id factitabat — tunicamque poneret, adolescentulo, quem amabat, tradidisse gladium dicitur. hic cum quidam familiaris iocans dixisset: “huic quidem certe vitam tuam committis”, adrisissetque adolescens, utrumque iussit interfici, alterum, quia viam demonstravisset interimendi sui, alterum, quia dictum id risu adprobavisset. atque eo facto sic doluit, nihil ut tulerit gravius in vita; quem enim vehementer amarat, occiderat. sic distrahuntur in contrarias partis impotentium cupiditates. cum huic obsecutus sis, illi est repugnandum.

Quamquam hic quidem tyrannus ipse iudicavit, quam esset beatus. nam cum quidam ex eius adsentatoribus, Damocles, commemoraret in sermone copias eius, opes, maiestatem dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam aedium regiarum negaretque umquam beatiorem quemquam fuisse, “visne igitur” inquit, “o Damocle, quoniam te haec vita delectat, ipse eam degustare et fortunam experiri meam?”

cum se ille cupere dixisset, conlocari iussit hominem in aureo lecto strato pulcherrimo textili stragulo, magnificis operibus picto, abacosque compluris ornavit argento auroque caelato. tum ad mensam eximia forma pueros delectos iussit consistere eosque nutum illius intuentis diligenter ministrare.

aderant unguenta coronae, incendebantur odores, mensae conquisitissimis epulis extruebantur. fortunatus sibi Damocles videbatur. in hoc medio apparatu fulgentem gladium e lacunari saeta equina aptum demitti iussit, ut impenderet illius beati cervicibus. itaque nec pulchros illos ministratores aspiciebat nec plenum artis argentum nec manum porrigebat in mensam; iam ipsae defluebant coronae; denique exoravit tyrannum, ut abire liceret, quod iam beatus nollet esse. satisne videtur declarasse Dionysius nihil esse ei beatum, cui semper aliqui terror impendeat? atque ei ne integrum quidem erat, ut ad iustitiam remigraret, civibus libertatem et iura redderet; is enim se adolescens improvida aetate inretierat erratis eaque commiserat, ut salvus esse non posset, si sanus esse coepisset.

Cic. Tusc. 5, 64-66

ex eadem urbe humilem homunculum a pulvere et radio excitabo, qui multis annis post fuit, Archimedes. cuius ego quaestor ignoratum ab Syracusanis, cum esse omnino negarent, saeptum undique et vestitum vepribus et dumetis indagavi sepulcrum. tenebam enim quosdam senariolos, quos in eius monumento esse inscriptos acceperam, qui declarabant in summo sepulcro sphaeram esse positam cum cylindro.

ego autem cum omnia conlustrarem oculis — est enim ad portas Agragantinas magna frequentia sepulcrorum —, animum adverti columellam non multum e dumis eminentem, in qua inerat sphaerae figura et cylindri. atque ego

statim Syracusanis — erant autem principes mecum — dixi me illud ipsum arbitrari esse, quod quaererem. inmissi cum falcibus multi purgarunt et aperuerunt locum.

quo cum patefactus esset aditus, ad adversam basim accessimus. apparebat epigramma exesis posterioribus partibus versiculorum dimidiatum fere. ita nobilissima Graeciae civitas, quondam vero etiam doctissima, sui civis unius acutissimi monumentum ignorasset, nisi ab homine Arpinate didicisset.

sed redeat, unde aberravit oratio: quis est omnium, qui modo cum Musis, id est cum humanitate et cum doctrina, habeat aliquod commercium, qui se non hunc mathematicum malit quam illum tyrannum? si vitae modum actionemque quaerimus, alterius mens rationibus agitandis exquirendisque alebatur cum oblectatione sollertiae, qui est unus suavissimus pastus animorum, alterius in caede et iniuriis cum et diurno et nocturno metu. age confer Democritum, Pythagoram, Anaxagoram: quae regna, quas opes studiis eorum et delectationibus antepones?

2.2 Cic. Fin. 3, 75-76

quam gravis vero, quam magnifica, quam constans conficitur persona sapientis! qui, cum ratio docuerit, quod honestum esset, id esse solum bonum, semper sit necesse est beatus vereque omnia ista nomina possideat, quae irrideri ab inperitis solent. rectius enim appellabitur rex quam Tarquinius, qui nec se nec suos regere potuit, rectius magister populi — is enim est dictator — quam Sulla, qui trium pestiferorum vitiorum, luxuriae, avaritiae, crudelitatis, magister fuit, rectius dives quam Crassus, qui nisi eguisset, numquam Euphraten nulla belli causa transire voluisset. recte eius omnia dicentur, qui scit uti solus omnibus, recte etiam pulcher appellabitur — animi enim linamenta sunt pulchriora quam corporis —, recte solus liber nec dominationi cuiusquam parens nec oboediens cupiditati, recte invictus, cuius etiamsi corpus constringatur, animo tamen vincula inici nulla possint, nec expectet ullum tempus aetatis, uti tum denique iudicetur beatusne fuerit, cum extremum vitae diem morte confecerit, quod ille unus e septem sapientibus non sapienter Croesum monuit; nam si beatus umquam fuisset, beatam vitam usque ad illum a Cyro exstructum rogam pertulisset. quod si ita est, ut neque quisquam nisi bonus vir et omnes boni beati sint, quid philosophia magis colendum aut quid est virtute divinius?

2.3 Cic. Mur. 61-64

et quoniam non est nobis haec oratio habenda aut in imperita multitudine aut in aliquo conventu agrestium, audacius paulo de studiis humanitatis quae et mihi et vobis nota et iucunda sunt disputabo. in M. Catone, iudices, haec bona quae videmus divina et egregia ipsius scitote esse propria; quae non numquam requirimus, ea sunt omnia non a natura verum a magistro. fuit enim quidam summo ingenio vir, Zeno, cuius inventorum aemuli Stoici nominantur. huius sententiae sunt et praecepta eius modi. sapientem gratia numquam moveri, numquam cuiusquam delicto ignoscere; neminem misericordem esse nisi stultum et levem; viri non esse neque exorari neque placari; solos sapientes esse, si distortissimi sint, formosos, si mendicissimi, divites, si servitatem serviant, reges; nos autem qui sapientes non sumus fugitivos, exsules, hostis, insanos denique esse dicunt; omnia peccata esse paria; omne delictum scelus esse nefarium, nec minus delinquere eum qui gallum gallinaceum, cum opus non fuerit, quam eum qui patrem suffocaverit; sapientem nihil opinari, nullius rei paenitere, nulla in re falli, sententiam mutare numquam.

hoc homo ingeniosissimus, M. Cato, auctoribus eruditissimis inductus adripuit, neque disputandi causa, ut magna pars, sed ita vivendi. petunt aliquid publicani; cave ne quicquam habeat momenti gratia. supplices aliqui veniunt miseri et calamitosi; sceleratus et nefarius fueris, si quicquam misericordia adductus feceris. fatetur aliquis se peccasse et sui delicti veniam petit; 'nefarium est facinus ignoscere.' at leve delictum est. 'omnia peccata sunt paria.' dixisti quippiam: 'fixum et statutum est.' non re ductus es sed opinione; 'sapiens nihil opinatur.' errasti aliqua in re; male dici putat. hac ex disciplina nobis illa sunt: 'dixi in senatu me nomen consularis candidati delaturum.' iratus dixisti. 'numquam' inquit 'sapiens irascitur.' at temporis causa. 'improbi' inquit 'hominis est mendacio fallere; mutare sententiam turpe est, exorari scelus, misereri flagitium.'

nostri autem illi — fatebor enim, Cato, me quoque in adolescentia diffusum ingenio meo quaesisse adiumenta doctrinae — nostri, inquam, illi a Platone et Aristotele, moderati homines et temperati, aiunt apud sapientem valere aliquando gratiam; viri boni esse misereri; distincta genera esse delictorum et disparis poenas; esse apud hominem constantem ignoscendi locum; ipsum sapientem saepe aliquid opinari quod nesciat, irasci non numquam, exorari eundem et placari, quod dixerit interdum, si ita rectius sit, mutare, de sententia decedere aliquando; omnes virtutes mediocritate quadam esse moderatas.

hos ad magistros si qua te fortuna, Cato, cum ista natura detulisset, non tu quidem vir melior esses nec fortior nec temperantior nec iustior — neque enim esse potes — sed paulo ad lenitatem propensior. non accusares nullis adductus inimiciis, nulla lacessitus iniuria, pudentissimum hominem summa

dignitate atque honestate praeditum; putares, cum in eiusdem anni custodia te atque L. Murenam fortuna posuisset, aliquo te cum hoc rei publicae vinculo esse coniunctum; quod atrociter in senatu dixisti, aut non dixisses aut, si potuisses, mitiorem in partem interpretarere.

2.4 Cic. Off. 1, 150-151

Iam de artificiis et quaestibus, qui liberales habendi, qui sordidi sint, haec fere accepimus. Primum improbantur ii quaestus, qui in odia hominum incurrun, ut portitorum, ut faeneratorum. Illiberales autem et sordidi quaestus mercennariorum omnium, quorum operae, non quorum artes emuntur; est enim in illis ipsa merces auctoramentum servitutis. Sordidi etiam putandi, qui mercantur a mercatoribus, quod statim vendant; nihil enim proficiant, nisi admodum mentiantur; nec vero est quicquam turpius vanitate. Opificesque omnes in sordida arte versantur; nec enim quicquam ingenuum habere potest officina. Minimeque artes eae probandae, quae ministrae sunt voluptatum: “Cetárii, lanií, coqui, fartóres, piscatóres,” ut ait Terentius; adde huc, si placet, unguentarios, saltatores totumque ludum talarium.

Quibus autem artibus aut prudentia maior inest aut non mediocris utilitas quaeritur, ut medicina, ut architectura, ut doctrina rerum honestarum, eae sunt iis, quorum ordini conveniunt, honestae. Mercatura autem, si tenuis est, sordida putanda est; sin magna et copiosa, multa undique apportans multisque sine vanitate impertiens, non est admodum vituperanda, atque etiam, si satiata quaestu vel contenta potius, ut saepe ex alto in portum, ex ipso portu se in agros possessionesque contulit, videtur iure optimo posse laudari. Omnium autem rerum, ex quibus aliquid acquiritur, nihil est agri cultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius; de qua quoniam in Catone Maiore satis multa diximus, illim assumes, quae ad hunc locum pertinebunt.

Pars III

L. Annaei Senecae ad Lucilium epistulae morales

Caput 3

Epistula I.

De temporis usu

Admonet Lucilium Noster ut pergat in bono temporis usu quemadmodum is perscripserat Senecae se nunc quidem facere laudatque. Esse autem adjicit rem haud parvi momenti ad vitam bene beateque agendam tempore suo bene uti: multis elabi tempus male collocatum, usu quippe ejus in aliud tempus rejecto. Qua dilatione nihil esse pejus, quum tamen nihil magis in nostra potestate positum sit, quam tempus, a cujus recto usu quemvis temere se abstrahi pati queritur. Hoc certe videndum, ne omnia pereant.

Haud immerito haec epistola agmen insequentium ducit, quandoquidem de gravissimae rei usu non subtiliter exponit, sed quasi praeludit, ut in epistolis fieri solet. Tempus autem in bonis a natura rationi humanae concessis primum ferme locum obtinere videri potest, ut quod amplissimam facultatibus mentis copiam ansamque praebet se explicandi atque erudiendi. Quapropter et hoc nomine sensuque inter prima naturae a Stoicis recte referri tempus poterat. Caeterum discrimen ab iis factum inter τὰ μὲν ἐφ' ἡμῶν, τὰ δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῶν quivis vel ex Epicteti Enchiridio recordetur. Et Horatius III Carm. 29 egregie usus est. Cf. Consol. ad Marc. X, 3 not.

Pročitajte naglas latinski tekst.

Sen. ep. 1

Seneca Lucilio suo salutem

Ita fac, mi Lucili; vindica te tibi, et tempus, quod adhuc aut auferebatur aut subripiiebatur aut excidebat, collige et serva. Persuade tibi hoc sic esse, ut scribo: quaedam tempora eripiuntur nobis, quaedam subducuntur, quaedam effluunt. Turpissima tamen est iactura, quae per negligentiam fit. Et si volueris attendere, maxima pars vitae elabatur male agentibus, magna nihil agentibus, tota vita aliud agentibus.

Quem mihi dabis, qui aliquod pretium tempori ponat, qui diem aestimet, qui intellegat se cotidie mori? In hoc enim fallimur, quod mortem prospicimus; magna pars eius iam praeterit. Quicquid aetatis retro est, mors tenet.

Fac ergo, mi Lucili, quod facere te scribis, omnes horas conplectere. Sic fiet, ut minus ex crastino pendeas, si hodierno manum inieceris. Dum differtur, vita transcurrit.

Omnia, Lucili, aliena sunt, tempus tantum nostrum est. In huius rei unius fugacis ac lubricae possessionem natura nos misit, ex qua expellit quicumque vult. Et tanta stultitia mortalium est, ut quae minima et vilissima sunt, certe reparabilia, imputari sibi, cum impetravere, patiantur; nemo se iudicet quicquam debere, qui tempus accepit, cum interim hoc unum est, quod ne gratus quidem potest reddere.

Interrogabis fortasse, quid ego faciam, qui tibi ista praecipio. Fatebor ingenue: quod apud luxuriosum sed diligentem evenit, ratio mihi constat inpensae. Non possum me dicere nihil perdere, sed quid perdam et quare et quemadmodum, dicam; causas paupertatis meae reddam. Sed evenit mihi, quod plerisque non suo vitio ad inopiam redactis: omnes ignoscunt, nemo succurrit. Quid ergo est? Non puto pauperem, cui quantulumcumque superest, sat est. Tu tamen malo serves tua, et bono tempore incipies.

Nam ut visum est maioribus nostris, sera parsimonia in fundo est. Non enim tantum minimum in imo, sed pessimum remanet.
VALE.

Textus per cola et commata

Ita fac, mi Lucili;
vindica te tibi,
et tempus,
 quod adhuc
 aut auferebatur
 aut subripiiebatur
 aut excidebat,
collige et serva.

Persuade tibi hoc sic esse,
 ut scribo:
quaedam tempora eripiuntur nobis,
quaedam subducuntur,
quaedam effluunt.

Turpissima tamen est iactura,
 quae per negligentiam fit.

Et si volueris attendere,
 maxima pars vitae elabitur
 male agentibus,
magna
 nihil agentibus,
tota vita
 aliud agentibus.

Quem mihi dabis,
qui aliquod pretium tempori ponat,
qui diem aestimet,
qui intellegat
se cotidie mori?

In hoc enim fallimur,
quod mortem prospicimus;
magna pars eius
iam praeterit.

Quicquid aetatis retro est,
mors tenet.

Fac ergo, mi Lucili,
quod facere te scribis,
omnes horas complectere.

Sic fiet,
ut minus ex crastino
pendeas,
si hodierno
manum inieceris.

Dum differtur,
vita transcurrit.

Omnia, Lucili, aliena sunt,
tempus tantum nostrum est.

In
huius rei unius
fugacis ac lubricae
possessionem
natura nos misit,
ex qua
expellit quicumque vult.

Et tanta stultitia mortalium est,
ut
quae minima et vilissima sunt,
certe reparabilia,
imputari sibi,
cum impetravere,
patiantur;
nemo se iudicet
quicquam debere,
qui tempus accepit,
cum interim hoc unum est,
quod ne gratus quidem
potest reddere.

Interrogabis fortasse,
quid ego faciam,
qui tibi ista praecipio.

Fatebor ingenue:
quod apud luxuriosum
sed diligentem
evenit,
ratio mihi constat
inpensae.

Non possum
 me dicere nihil perdere,
sed quid perdam
et quare
et quemadmodum,
 dicam;
causas paupertatis meae
 reddam.

Sed evenit mihi,
 quod plerisque
 non suo vitio
 ad inopiam redactis:
omnes ignoscunt,
nemo succurrit.

Quid ergo est?

Non puto pauperem,
cui
 quantulumcumque superest,
sat est.

Tu tamen
malo
serve tua,
et bono tempore
 incipies.

Nam
 ut visum est maioribus nostris,
sera parsimonia in fundo est.

Non enim tantum minimum
 in imo,
sed pessimum
remanet.

VALE.

Caput 4

Epistula II.

De itineribus et de lectione

Lucilium, qui Senecae scripserat se lectioni librorum operam navare nec locorum mutationibus delectari, laudat et, ut in his inceptis pergat, hortatur.

Prope idem argumentum Ep. XXVIII est.

Addit egregia consilia de recte et utiliter legendis libris, quae in memoriam revocant illud Quintiliani Instit. Orat. X, 1, multa magis quam multorum lectione firmandam mentem et ducendum esse colorem: sive quod alio loco acute praecepit, non multa, sed multum legere oportere. Egregium tandem illud consilium, ut Lucilius sibi quotidie e lectione sua praeceptum aliquod efficax excerpat, a se ipso custodiri ait Seneca, ideoque finit epistolam dicto Epicureo: honestam rem esse laetam paupertatem.

Saepius revertitur Noster ad haec consilia de lectione recte instituenda. Cf. de Tranquill. Anim. IX, 4; Epist. XLV, LXXXVIII, etc.

Mature autem vitia, quae in legendis libris committerentur, fuisse observata a viris intelligentibus docent vel Aristarchi et Aristophanis Bysant. praecepta, sive indices librorum ad legendum fructuosissimorum, sub nomine canonum notissimi. Quibus tamen illa vitia non prorsus sublata esse ex studio hominum isto, quo videri quam esse malint, satis superque pateret, nisi adhuc Polybius III, 57, p. 513 sq. Tom. I, ed. Schweighaeus. de eo quaereretur. Sed haec obiter et quasi perfusorie hic tantum attingere licet.

Pročitajte naglas latinski tekst.

Sen. ep. 2

Seneca Lucilio suo salutem

Ex iis quae mihi scribis, et ex iis quae audio, bonam spem de te concipio; non discurre nec locorum mutationibus inquietaris. Aegri animi ista iactatio est. Primum argumentum compositae mentis existimo posse consistere et secum morari.

Illud autem vide, ne ista lectio auctorum multorum et omnis generis voluminum habeat aliquid vagum et instabile. Certis ingeniis inmorari et innutrirī oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat. Nusquam est, qui ubique est. Vitam in peregrinatione exigentibus hoc evenit, ut multa hospitia habeant, nullas amicitias. Idem accadat necesse est iis, qui nullius se ingenio familiariter applicant, sed omnia cursim et properantes transmittunt.

Non prodest cibus nec corpori accedit, qui statim sumptus emittitur; nihil aeque sanitatem impedit quam remediorum crebra mutatio; non venit vulnus ad cicatricem, in quo medicamenta temptantur; non convalescit planta, quae saepe transfertur. Nihil tam utile est, ut in transitu prosit.

Distingit librorum multitudo. Itaque cum legere non possis, quantum habueris, satis est habere, quantum legas.

“Sed modo,” inquis, “hunc librum evolvere volo, modo illum.” Fastidientis stomachi est multa degustare; quae ubi varia sunt et diversa, inquinant, non alunt. Probato itaque semper lege, et si quando ad alios deverti libuerit, ad priores redi. Aliquid cotidie adversus paupertatem, aliquid adversus mortem auxilii compara, nec minus adversus ceteras pestes; et cum multa percurreris, unum excerpe, quod illo die concoquas.

Hoc ipse quoque facio; ex pluribus, quae legi, aliquid adprehendo. Hodiernum hoc est, quod apud Epicurum nactus sum; soleo

enim et in aliena castra transire, non tamquam transfuga, sed tamquam explorator.

“Honestā,” inquit, “res est laeta paupertas.” Illa vero non est paupertas, si laeta est. Non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis iaceat, quantum pascat aut feneret, si alieno inminet, si non adquisita sed acquirenda computat?

Quis sit divitiarum modus, quaeris? Primus habere quod necesse est, proximus quod sat est.

VALE.

Caput 5

Epistula III.

De eligendis amicis

Familiariter reprehendit Lucilium quod amici nomine, ut vulgus soleat, usus sit, monetque eum demum vere ac proprie amicum esse quocum, si probatus fuerit, omnia nostra aequae ac nobiscum communicare possimus. Unde hoc nos proficere addit ut nec ipsi mali quid committamus et amicum constantem reddamus et fidelem. In quo et a vulgo sejungamus nos oportet, quippe qui nullo amici discrimine facto vel omnes amicorum loco habent vel amicitiae praestantiam ignorant. (Cf. Epist. IX, ubi alio eoque stoico more hunc locum persequitur.)

Quae quidem observatio de hominum inconstantia similem eorum errorem in ejus mentem revocat, utpote qui industriam in circumcursione perpetua et quietem in omni vacuitate a motu ponunt.

Satis laxo vinculo adhibetur Pomponii dictum clausulae loco, ejusdem fere argumenti.

Caeterum et de amicitia omnes egisse auctores, qui de officiis exposuerint, constat. In Stoicis autem hac re tractanda clari fuere Posidonius, Hecato, Panaetius (Vide Diog. Laert. VII, 124): quibus et Cicero in libro egregio de Amicitia, dialogo praestantissimo Platonis, cui titulus est: *Lysis*, in partes vocato, identidem usus esse videtur.

Pročitajte naglas latinski tekst.

Sen. ep. 3

Seneca Lucilio suo salutem

Epistulas ad me perferendas tradidisti, ut scribis, amico tuo; deinde admones me, ne omnia cum eo ad te pertinentia communicem, quia non soleas ne ipse quidem id facere; ita in eadem epistula illum et dixisti amicum et negasti. Itaque si proprio illo verbo quasi publico usus es et sic illum amicum vocasti, quomodo omnes candidatos bonos viros dicimus, quomodo obvios, si nomen non succurrit, dominos salutamus, hac abierit.

Sed si aliquem amicum existimas, cui non tantundem credis quantum tibi, vehementer erras et non satis nosti vim verae amicitiae. Tu vero omnia cum amico delibera, sed de ipso prius. Post amicitiam credendum est, ante amicitiam iudicandum. Isti vero praepostero officia permiscunt, qui contra praecepta Theophrasti, cum amaverunt, iudicant, et non amant, cum iudicaverunt. Diu cogita, an tibi in amicitiam aliquis recipiendus sit. Cum placuerit fieri, toto illum pectore admitte; tam audaciter cum illo loquere quam tecum.

Tu quidem ita vive, ut nihil tibi committas, nisi quod committere etiam inimico tuo possis; sed quia interveniunt quaedam, quae consuetudo fecit arcana, cum amico omnes curas, omnes cogitationes tuas misce. Fidelem si putaveris, facies. Nam quidam fallere docuerunt, dum timent falli, et illi ius peccandi suspicando fecerunt. Quid est, quare ego ulla verba coram amico meo retraham? Quid est, quare me coram illo non putem solum?

Quidam quae tantum amicis committenda sunt, obviis narrant et in quaslibet aures, quicquid illos urserit, exonerant. Quidam rursus etiam carissimorum conscientiam reformidant, et si possent, ne sibi quidem credituri interius premunt omne secretum. Neutrum faciendum est. Utrumque enim vitium est, et omnibus credere et nulli. Sed alterum honestius dixerim vitium, alterum

tutius; sic utrosque reprehendas, et eos qui semper inquieti sunt, et eos qui semper quiescunt.

Nam illa tumultu gaudens non est industria, sed exagitatae mentis concursatio. Et haec non est quies, quae motum omnem molestiam iudicat, sed dissolutio et languor.

Itaque hoc, quod apud Pomponium legi, animo mandabitur: “quidam adeo in latebras refugerunt, ut putent in turbido esse, quicquid in luce est.” Inter se ista miscenda sunt, et quiescenti agendum et agenti quiescendum est. Cum rerum natura delibera; illa dicet tibi et diem fecisse se et noctem. VALE.

Caput 6

Epistula IV.

De mortis metu

Hortatur amicum ut perseveret in philosophia et in emendando animo: quo majores enim profectus faciat, eo majorem voluptatem sensurum esse, virili animo assumpto et puerilitate deposita. Praecipua autem utilitas hujus studii est contemptus animae, sive mortis: quam quum ex frivolis causis contemnant interdum homines, e solidioribus virtutis causis multo magis eam esse parvi faciendam monet. Vitam itque una cum bonis eam comitantibus non esse amandam, sed omnem pro illa sollicitudinem deponendam, quum ex tot levissimis causis mors nos occupare possit. Finem epistolae facit dictum Epicuri de veris divitiis. Hoc emblemata per se egregium satis bene cum antecedentibus conjungi potest, quandoquidem ei, qui paucis contentus, nec avidus est rerum in vita supervacanearum, minus metus objicere potest mora, quam iis, qui contrariam vitae rationem inierunt: quanquam in hisce clausulis illam arcum cum antecedentibus conjunctionem quaerere velle ipsius auctoris consilio repugnaret.

Pročitajte naglas latinski tekst.

Sen. ep. 4

Seneca Lucilio suo salutem

Persevera ut coepisti et quantum potes propera, quo diutius frui emendato animo et conposito possis. Frueris quidem etiam dum emendas, etiam dum conponis; alia tamen illa voluptas est, quae percipitur ex contemplatione mentis ab omni labe purae et splendidae.

Tenes utique memoria, quantum senseris gaudium, cum praetexta posita sumpsisti virilem togam et in forum deductus es; maius expecta, cum puerilem animum deposueris et te in viros philosophia transscripserit. Adhuc enim non pueritia sed, quod est gravius, puerilitas remanet. Et hoc quidem peior est, quod auctoritatem habemus senum, vitia puerorum, nec puerorum tantum sed infantum. Illi levia, hi falsa formidant, nos utraque.

Proface modo; intelleges quaedam ideo minus timenda, quia multum metus adferunt. Nullum malum est magnum, quod extremum est. Mors ad te venit; timenda erat, si tecum esse posset; sed necesse est aut non perveniat aut transeat.

“Difficile est,” inquis, “animum perducere ad contemtionem animae.” Non vides, quam ex frivolis causis contemnatur? Alius ante amicae fores laqueo pependit, alius se praecipitavit e tecto, ne dominum stomachantem diutius audiret, alius, ne reduceretur e fuga, ferrum adegit in viscera. Non putas virtutem hoc effecturam, quod efficit nimia formido? Nulli potest segura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat, qui inter magna bona multos consules numerat.

Hoc cotidie meditare, ut possis aequo animo vitam relinquere, quam multi sic conplectuntur et tenent, quomodo qui aqua torrente rapiuntur spinas et aspera.

Plerique inter mortis metum et vitae tormenta miseri fluctuantur et vivere nolunt, mori nesciunt.

Fac itaque tibi iucundam vitam omnem pro illa sollicitudinem deponendo. Nullum bonum adiuvat habentem, nisi ad cuius amissionem praeparatus est animus; nullius autem rei facilior amissio est, quam quae desiderari amissa non potest. Ergo adversus haec, quae incidere possunt etiam potentissimis, adhortare te et indura.

De Pompei capite pupillus et spado tulere sententiam, de Crasso crudelis et insolens Parthus; Gaius Caesar iussit Lepidum Dextro tribuno praebere cervicem, ipse Chaereae praestitit. Neminem eo fortuna provexit, ut non tantum illi minaretur, quantum permiserat. Noli huic tranquillitati confidere; momento mare evertitur. Eodem die ubi luserunt navigia, sorbentur.

Cogita posse et latronem et hostem admovere iugulo tuo gladium: Ut potestas maior absit, nemo non servus habet in te vitae necisque arbitrium. Ita dico: quisquis vitam suam contempsit, tuae dominus est. Recognosce exempla eorum, qui domesticis insidiis perierunt, aut aperta vi aut dolo; intelleges non pauciores servorum ira cecidisse quam regum. Quid ad te itaque, quam potens sit quem times, cum id, propter quod times, nemo non possit?

At si forte in manus hostium incideris, victor te duci iubebit; eo nempe, quo duceris. Quid te ipse decipis et hoc nunc primum, quod olim patiebaris, intellegis? Ita dico: ex quo natus es, duceris. Haec et eiusmodi versanda in animo sunt, si volumus ultimam illam horam placidi expectare, cuius metus omnes alias inquietas facit.

Sed ut finem epistulae inponam, accipe, quod mihi hodierno die placuit. Et hoc quoque ex alienis hortulis sumptum est. “Magnae divitiae sunt lege naturae composita paupertas.” Lex autem illa naturae scis quos nobis terminos statuatur? Non esurire, non sitire, non algere. Ut famem sitimque depellas, non est necesse superbis adsidere liminibus nec supercilium grave et contumeliosam etiam humanitatem pati, non est necesse maria temp-

tare nec sequi castra; parabile est, quod natura desiderat, et adpositum.

Ad supervacua sudatur. Illa sunt, quae togam conterunt, quae nos senescere sub tentorio cogunt, quae in aliena litora inpingunt. Ad manum est, quod sat est. Cui cum paupertate bene convenit, dives est. VALE.

Pars IV

Albii Tibulli elegiarum liber primus

Caput 7

Elegia I.

Haec prima Elegia, quae tempore postrema fuit, praefixa ceteris videtur ut constaret quodnam vitae genus Tibullus expeteret. Lapsus enim opibus exhaustoque opimo matrimonio, quod amoribus videtur profudisse, secessit in agellum. Unde Horat. “Non tu corpus eras sine pectore: Di tibi formam, Di tibi divitias dederant artemque fruendi.”

Haec igitur noster scripsit Tibullus in praediolo suo Pedano, ad Messalam Corvinum in Ciliciam proficiscentem; profiteturque malle se pauperem in otio degere vitam quam divitias bellicis laboribus comparare.

Divitias alius fulvo sibi congerat auro
Et teneat culti iugera multa soli,
Quem labor adsiduus vicino terreat hoste,
Marta cui somnos classica pulsa fugent:
Me mea paupertas vita traducat inerti, 5
Dum meus adsiduo luceat igne focus.
Ipse seram teneras maturo tempore vites
Rusticus et facili grandia poma manu;
Nec spes destituat, sed frugum semper acervos
Praebeat et pleno pinguis musta lacu. 10
Nam veneror, seu stipes habet desertus in agris
Seu vetus in trivio floridaserta lapis,
Et quodcumque mihi pomum novus educat annus,
Libatum agricolae ponitur ante deo.
Flava Ceres, tibi sit nostro de rure corona 15
Spicea, quae templi pendeat ante fores,

Pomosisque ruber custos ponatur in hortis,
 Terreat ut saeva falce Priapus aves.
 Vos quoque, felicis quondam, nunc pauperis agri
 Custodes, fertis munera vestra, Lares. 20
 Tunc vitula innumeros lustrabat caesa iuvenco,
 Nunc agna exigui est hostia parva soli.
 Agna cadet vobis, quam circum rustica pubes
 Clamet "io messes et bona vina date".
 Iam modo iam possim contentus vivere parvo 25
 Nec semper longae deditus esse viae,
 Sed Canis aestivos ortus vitare sub umbra
 Arboris ad rivos praetereuntis aquae.
 Nec tamen interdum pudeat tenuisse bidentem
 Aut stimulo tardos increpuisse boves, 30
 Non agnamve sinu pigeat fetumve capellae
 Desertum oblita matre referre domum.
 At vos exiguu pecori, furesque lupique,
 Parcite: de magno est praeda petenda grege.
 Hic ego pastoremque meum lustrare quotannis 35
 Et placidam soleo spargere lacte Palem.
 Adsitis, divi, neu vos e paupere mensa
 Dona nec e puris spernite fictilibus.
 Fictilia antiquus primum sibi fecit agrestis
 Pocula, de facili composuitque luto. 40
 Non ego divitias patrum fructusque requiro,
 Quos tulit antiquo condita messis avo:
 Parva seges satis est, satis requiescere lecto
 Si licet et solito membra levare toro.
 Quam iuvat inmites ventos audire cubantem 45
 Et dominam tenero continuisse sinu
 Aut, gelidas hibernus aquas cum fuderit Auster,
 Securum somnos igne iuvante sequi.

Hoc mihi contingat. Sit dives iure, furorem
 Qui maris et tristes ferre potest pluvias. 50
 O quantum est auri pereat potiusque smaragdi,
 Quam fleat ob nostras ulla puella vias.
 Te bellare decet terra, Messalla, marique,
 Ut domus hostiles praeferat exuvias;
 Me retinent vinctum formosae vincla puellae, 55
 Et sedeo duras ianitor ante fores.
 Non ego laudari curo, mea Delia; tecum
 Dum modo sim, quaeso segnis inersque vocer.
 Te spectem, suprema mihi cum venerit hora,
 Te teneam moriens deficiente manu. 60
 Flebis et arsuro positum me, Delia, lecto,
 Tristibus et lacrimis oscula mixta dabis.
 Flebis: non tua sunt duro praecordia ferro
 Vincata, neque in tenero stat tibi corde silex.
 Illo non iuvenis poterit de funere quisquam 65
 Lumina, non virgo, sicca referre domum.
 Tu manes ne laede meos, sed parce solutis
 Crinibus et teneris, Delia, parce genis.
 Interea, dum fata sinunt, iungamus amores:
 Iam veniet tenebris Mors adoperta caput, 70
 Iam subrepet iners aetas, nec amare decebit,
 Dicere nec cano blanditias capite.
 Nunc levis est tractanda Venus, dum frangere postes
 Non pudet et rixas inseruisse iuvat.
 Hic ego dux milesque bonus: vos, signa tubaeque, 75
 Ite procul, cupidis volnera ferte viris,
 Ferte et opes: ego composito securus acervo
 Despiciam dites despiciamque famem.

Textus cum paraphrasi

Divitias alius fulvo sibi congerat auro et teneat culti iugera multa soli, quem labor adsiduus vicino terreat hoste, Martia cui somnos classica pulsa fugent: me mea paupertas vita traducat inertī, dum meus adsiduo luceat igne focus.

Alius sibi opes accumulet auro fulvo, multaque praedia terrae aratae possideat: quem jugis anxietas propinquo hoste perterrefaciat, cui tubae bellicae pulsae soporem excutiant. Egestas mea me vitae ignavae transmittat, modo caminus meus perenni flamma fulgeat.

Ipse seram teneras maturo tempore vites rusticus et facili grandia poma manu; nec spes destituat, sed frugum semper acervos praebeat et pleno pingua musta lacu.

Idem novellas vites agricola plantabo tempore opportuno, et proceras arbores mala ferentes industria manu. Nec me fallat expectatio, at perpetuo frumentorum cumulos suppeditet, et vina suavia e lacu referto.

Nam veneror, seu stipes habet desertus in agris seu vetus in trivio floridaserta lapis, et quodcumque mihi pomum novus educat annus, libatum agricolae ponitur ante deo.

Colo etenim, sive truncus in agris relictus, sive saxum antiquum in triviale gerit corollas floridas. Et quosvis fructus gignit mihi novus annus, prius decerpti Deo Ruricolae offeruntur.

Flava Ceres, tibi sit nostro de rure corona spicea, quae templi pendeat ante fores, pomosisque ruber custos ponatur in hortis, terreat ut saeva falce Priapus aves.

O Ceres flava, corona spicea tibi sit ex agris meis, quae ad aedis januam appendatur; et tutor rubicundus Priapus statuatur in hortis pomiferis, ut volucres minaci falce territet.

Vos quoque, felicitis quondam, nunc pauperis agri custodes, fertis munera vestra, Lares.

Vos etiam, o Lares tutores praedii mei quondam prosperi, iam tenuis, dona vestra accipitis.

Tunc vitula innumeros lustrabat caesa iuencos, nunc agna exigui est hostia parva soli.

Tum bucula immolata plurimos boves expiabat; iam vero agna ampla est victima agri modici.

Agna cadet vobis, quam circum rustica pubes clamet “io messes et bona vina date”.

Agna vobis mactabitur, circa quam agrestis juvenus vociferetur: Io tribuite segetes, et vina dulcia.

Iam modo iam possim contentus vivere parvo nec semper longae deditus esse viae, sed Canis aestivos ortus vitare sub umbra arboris ad rivos praetereuntis aquae.

Ego namque nunc modico contentus vitam degere queo, neque perpetuo obnoxius esse longo itineri; at ortum aestivum Caniculae devitare sub umbra arboris, ad rivos aquae praeterfluentis.

Nec tamen interdum pudeat tenuisse bidentem aut stimulo tardos increpuisse boves, non agnamve sinu pigeat fetumve capellae desertum oblita matre referre domum.

Neque tamen aliquando me pigeat pastinum traxisse aut boves lentos aculeo instigasse. Nec me pudeat gremio in aedes reportare aut agnam, aut caprae partum a matre immemori derelictum.

At vos exiguo pecori, furesque lupique, parcite: de magno est praeda petenda grege.

Vos autem, o fures et lupi, abstinete ab exiguo pecore : praeda vobis est rapienda ex magno grege.

Hic ego pastoremque meum lustrare quotannis et placidam soleo spargere lacte Palem.

Tum singulis annis consuevi, et pastorem meum expiare, et mitem Palem lacte perfundere.

Adsitis, divi, neu vos e paupere mensa dona nec e puris spernite fictilibus.

O Di, praesto sitis, neque vos despiciate munera e tenui mensa, neque e levibus samiis seu fictilibus.

Fictilia antiquus primum sibi fecit agrestis pocula, de facili composuitque luto.

Priscus rusticus primo sibi finxit vasa samia, seu fictilia, et e levi argilla conflavit.

Non ego divitias patrum fructusque requiro, quos tulit antiquo condita messis avo: parva seges satis est, satis requiescere lecto si licet et solito membra levare toro.

Non ego majorum opes et reditus desidero, quos seges reposita attulit priscis avis. Messis exigua sufficit; sufficit quiescere cubili, et unico lectulo artus relaxare.

Quam iuvat inmites ventos audire cubantem et dominam tenero
continuisse sinu aut, gelidas hibernus aquas cum fuderit Auster,
securum somnos igne iuvante sequi.

Quam me delectat requiescentem saeva flamina auscultare, blandisque aman-
tem premere complexibus. Vel, quando Notus hyemalis undas immiserit, tran-
quillum consecrari quietem pluvia conciliante.

Hoc mihi contingat. Sit dives iure, furorem qui maris et tristes
ferre potest pluvias.

Id mihi accidat. Is opulentus merito sit, qui pati potest iras pelagi et graves
imbres.

O quantum est auri pereat potiusque smaragdi, quam fleat ob
nostras ulla puella vias.

O potius quicquid est auri et smaragdi intereat, quam ut puella aliqua ploret
propter itinera nostra.

Te bellare decet terra, Messalla, marique, ut domus hostiles prae-
ferat exuvias; me retinent vinctum formosae vincla puellae, et
sedeo duras ianitor ante fores.

O Messalla par est, te certare terra et mari, ut aedes tuae praetendant hostica
spolia. Me catenae pulchrae puellae ligatum coercent, et ad januam saevam
quasi ostiarius resideo.

Non ego laudari curo, mea Delia; tecum dum modo sim, quaeso
segnis inersque vocer.

Non equidem commendari expeto, o Delia mea, modo tecum verser, appeller,
oro, ignavus et otiosus.

Te spectem, suprema mihi cum venerit hora, te teneam moriens
deficiente manu.

Ego intuear te, ubi mihi ultima hora advenerit, te languente dextera mortem
obiens teneam.

Flebis et arsuro positum me, Delia, lecto, tristibus et lacrimis
oscula mixta dabis. Flebis: non tua sunt duro praecordia ferro
vincta, neque in tenero stat tibi corde silex. Illo non iuvenis po-
terit de funere quisquam lumina, non virgo, sicca referre domum.

O Delia, me etiam lugebis collocatum in toro flagraturo, et basia praebebis
moestis fletibus confusa; plorabis, viscera tua non sunt ferro aspero constricta,
nec lapis stat tibi in molli pectore : nullus juvenis, nec puella, domum
referre poterit aridos oculos ex illis exequiis.

Tu manes ne laede meos, sed parce solutis crinibus et teneris,
Delia, parce genis.

Tu ne viola umbram meam : verum passis comis abstine, o Delia, et ori deli-
cato tempera.

Interea, dum fata sinunt, iungamus amores: iam veniet tenebris
Mors adoptata caput, iam subrepet iners aetas, nec amare dece-
bit, dicere nec cano blanditias capite.

Interim donec sors patitur, conciliemus amores : mox letum adveniet caput
caligine obtectum : mox illabetur ignava aetas, nec amare conveniet, nec de-
licias dicere cano vertice.

Nunc levis est tractanda Venus, dum frangere postes non pudet
et rixas inseruisse iuvat.

Jam expeditus amor exercendus est, quamdiu minime piget fores rumpere, et
delectat jurgia immiscuisse.

Hic ego dux milesque bonus: vos, signa tubaeque, ite procul,
cupidis volnera ferte viris, ferte et opes: ego composito securus
acervo despiciam dites despiciamque famem.

Hac in re ego ductor et miles fortis; vos, vexilla et buccinae, longe facessite.
Avidis hominibus plagas immittite. Divitias etiam adducite. Ego congesto
cumulo tranquillus locupietes aspernabor, et contemnam esuriem.

Caput 8

Elegia II.

Tibullus hac Elegia queritur appositum esse custodem amicae suae Deliae docetque qua ratione custodes fallat ut ipsi inter se possint amores suos conferre etiam praesente viro.

Adde merum vinoque novos conpesce dolores,
Occupet ut fessi lumina victa sopor,
Neu quisquam multo percutsum tempora baccho
Excitet, infelix dum requiescit amor.
Nam posita est nostrae custodia saeva puellae, 5
Clauditur et dura ianua firma sera.
Ianua difficilis domini, te verberet imber,
Te Iovis imperio fulmina missa petant.
Ianua, iam pateas uni mihi, victa querelis,
Neu furtim verso cardine aperta sones. 10
Et mala siqua tibi dixit dementia nostra,
Ignoscas: capiti sint precor illa meo.
Te meminisse decet, quae plurima voce peregi
Supplice, cum posti floridaserta darem.
Tu quoque ne timide custodes, Delia, falle, 15
Audendum est: fortes adiuvat ipsa Venus.
Illa favet, seu quis iuvenis nova limina temptat,
Seu reserat fixo dente puella fores;
Illa docet molli furtim derepere lecto,
Illa pedem nullo ponere posse sono, 20

Illa viro coram nutus conferre loquaces
 Blandaue conpositis abdere verba notis.
 Nec docet hoc omnes, sed quos nec inertia tardat
 Nec vetat obscura surgere nocte timor.
 En ego cum tenebris tota vagor anxius urbe, 25
 〈Securum tenebris me facit ipsa Venus〉
 Nec sinit occurrat quisquam, qui corpora ferro
 Volneret aut rapta praemia veste petat.
 Quisquis amore tenetur, eat tutusque sacerque
 Qualibet: insidias non timuisse decet. 30
 Non mihi pigra nocent hibernae frigora noctis,
 Non mihi, cum multa decidit imber aqua.
 Non labor hic laedit, reseret modo Delia postes
 Et vocet ad digiti me taciturna sonum.
 Parcite luminibus, seu vir seu femina fiat 35
 Obvia: celari volt sua furta Venus.
 Neu strepitu terrete pedum neu quaerite nomen
 Neu prope fulgenti lumina ferte face.
 Siquis et inprudens adspexerit, occulat ille
 Perque deos omnes se meminisse neget: 40
 Nam fuerit quicumque loquax, is sanguine natam,
 Is Venerem e rapido sentiet esse mari.
 Nec tamen huic credet coniunx tuus, ut mihi verax
 Pollicita est magico saga ministerio.
 Hanc ego de caelo ducentem sidera vidi, 45
 Fluminis haec rapidi carmine vertit iter,
 Haec cantu finditque solum Manesque sepulcris
 Elicit et tepido devocat ossa rogo;
 Iam tenet infernas magico stridore catervas,
 Iam iubet adpersas lacte referre pedem. 50
 Cum libet, haec tristi depellit nubila caelo,
 Cum libet, aestivo convocat orbe nives.

Sola tenere malas Medae dicitur herbas,
 Sola feros Hecates perdomuisse canes.
 Haec mihi composuit cantus, quis fallere posses: 55
 Ter cane, ter dictis despue carminibus.
 Ille nihil poterit de nobis credere cuiquam,
 Non sibi, si in molli viderit ipse toro.
 Tu tamen abstineas aliis: nam cetera cernet
 Omnia, de me uno sentiet ipse nihil. 60
 Quid, credam? nempe haec eadem se dixit amores
 Cantibus aut herbis solvere posse meos,
 Et me lustravit taedis, et nocte serena
 Concidit ad magicos hostia pulla deos.
 Non ego, totus abesset amor, sed mutuus esset, 65
 Orabam, nec te posse carere velim.
 Ferreus ille fuit, qui, te cum posset habere,
 Maluerit praedas stultus et arma sequi.
 Ille licet Cilicum victas agat ante catervas,
 Ponat et in capto Martia castra solo, 70
 Totus et argento contextus, totus et auro
 Insideat celeri conspiciendus equo,
 Ipse boves mea si tecum modo Delia possim
 Iungere et in solito pascere monte pecus,
 Et te, dum liceat, teneris retinere lacertis, 75
 Mollis et inculta sit mihi somnus humo.
 Quid Tyrio recubare toro sine amore secundo
 Prodest, cum fletu nox vigilanda venit?
 Nam neque tum plumae nec stragula picta soporem
 Nec sonitus placidae ducere posset aquae. 80
 Num Veneris magnae violavi numina verbo,
 Et mea nunc poenas in pia lingua luit?
 Num feror incestus sedes adiisse deorum
 Sertaque de sanctis deripuisse focis?

Non ego, si merui, dubitem procumbere templis	85
Et dare sacratis oscula liminibus,	
Non ego tellurem genibus perrepere supplex	
Et miserum sancto tundere poste caput.	
At tu, qui laetus rides mala nostra, caveto	
Mox tibi: non uni saeviet usque deus.	90
Vidi ego, qui iuvenum miseros lusisset amores,	
Post Veneris vinclis subdere colla senem	
Et sibi blanditias tremula componere voce	
Et manibus canas fingere velle comas,	
Stare nec ante fores puduit caraeve puellae	95
Ancillam medio detinuisse foro.	
Hunc puer, hunc iuvenis turba circumterit arta,	
Despuit in molles et sibi quisque sinus.	
At mihi parce, Venus: semper tibi dedita servit	
Mens mea: quid messes uris acerba tuas?	100

Textus cum paraphrasi

Adde merum vinoque novos conpesce dolores, occupet ut fessi lumina victa sopor, neu quisquam multo percussum tempora baccho excitet, infelix dum requiescit amor.

Affer vinum, et mero seda recentes molestias, ut somnus defatigati oculos domitas teneat; neve ullus expergeficiat me imbutum caput largo Baccho, donec amor infortunatus cessat.

Nam posita est nostrae custodia saeva puellae, clauditur et dura ianua firma sera.

Adhibitae sunt enim crudeles excubiae puellae meae; et fores stabiles valido pessulo obserantur.

Ianua difficilis domini, te verberet imber, te Iovis imperio fulmina missa petant.

O molesta janua heri, te pluvia feriat, te fulmina Jovis jussu jacta percutiant.

Ianua, iam pateas uni mihi, victa querelis, neu furtim verso cardine aperta sones. Et mala siqua tibi dixit dementia nostra, ignoscas: capiti sint precor illa meo.

O janua, mihi soli aperiaris exorata querimoniis meis, et ne strideas converso cardine clam reserata; et condones, si qua maledicta locuta est tibi insania mea, opto, ut illa capiti meo eveniant.

Te meminisse decet, quae plurima voce peregi supplice, cum posti florida serta darem.

Aequum est te recordari innumera quae verbis precantibus profudi, dum floreas coronas tuis postibus adhiberem.

Tu quoque ne timide custodes, Delia, falle, audendum est: fortes adiuvat ipsa Venus.

Tu etiam, o Delia, ne cunctanter excipe excubitores tuos. Venus ipsa audentes sublevat.

Illa favet, seu quis iuvenis nova limina temptat, seu reserat fixo dente puella fores; illa docet molli furtim derepere lecto, illa pedem nullo ponere posse sono, illa viro coram nutus conferre loquaces blandaque compositis abdere verba notis.

Haec auxiliatur, sive juvenis aliquis novas aedes experitur, sive puella clavi inserta aperit ostium. Haec ipsa erudit clam egredi e tenero cubili, et nullo strepitu posse passum figere, et communicare nutus loquaces marito praesente, et tegere mollia verba pactis signis.

Nec docet hoc omnes, sed quos nec inertia tardat nec vetat obscura surgere nocte timor. En ego cum tenebris tota vagor anxius urbe, (securum tenebris me facit ipsa Venus) nec sinit occurrat quisquam, qui corpora ferro volneret aut rapta praemia veste petat.

Neque cunctos ea de re erudit: ut quos nec segnitie remoratur, nec metus prohibet expergisci nocte tenebrosa: nec patitur ut ullus obsistat, qui corpora gladio laedat, vel detracto indumento pretium poscat.

Quisquis amore tenetur, eat tutusque sacerque qualibet: insidias non timuisse decet.

Quicumque amore occupatur, ille securus abeat et inviolabilis quacumque voluerit; par est non metuisse pericula.

Non mihi pigra nocent hibernae frigora noctis, non mihi, cum multa decidit imber aqua. Non labor hic laedit, reseret modo Delia postes et vocet ad digiti me taciturna sonum.

Mihi non officit tardum gelu noctis hyemalis, nec quando pluvia crebra aqua delabitur: haec molestia non angit me, dummodo Delia mihi januam aperiat, et ipsa tacens accersat me ad digitorum strepitum.

Parcite luminibus, seu vir seu femina fiat obvia: celari volt sua furta Venus.

Abstinete lucernis, sive homo, sive mulier, mihi occurras: Venus cupit abscondi furta sua.

Neu strepitu terrete pedum neu quaerite nomen neu prope fulgenti lumina ferte face.

Nec me pedum sonitu perterrefacite, nec rogate nomen, nec admovete mihi propius lucernas claro lumine.

Siquis et inprudens adspexerit, occulat ille perque deos omnes se meminisse neget: nam fuerit quicumque loquax, is sanguine natam, is Venerem e rapido sentiet esse mari.

Si aliquis incogitans me viderit, is rem celet, et per cunctos caelites inficietur se recordari. Quisquis enim garrulus extiterit, ille experietur Venerem e cruore procreatam esse, et e truculento pelago.

Nec tamen huic credet coniunx tuus, ut mihi verax pollicita est magico saga ministerio.

Neque tamen maritus tuus isti adhibebit fidem, ut promisit mihi maga veridica officio suo sortilego.

Hanc ego de caelo ducentem sidera vidi, fluminis haec rapidi carmine vertit iter, haec cantu finditque solum Manesque sepulcris elicit et tepido devocat ossa rogo; iam tenet infernas magico stridore catervas, iam iubet adpersas lacte referre pedem.

Ego ipsam spectavi ab aethere astra devocantem; ipsa cantibus retorquet cursum velocis amnis. Ipsa carminibus terram dirumpit, umbrasque e tumultis excitat, et ossa deripit e bustis calidis. Modo concitat magico sonitu turbas Tartareas; easque modo lacte permulsas gradum reportare imperat.

Cum libet, haec tristi depellit nubila caelo, cum libet, aestivo convocat orbe nives.

Quando vult, ipsa ex aere obscuro nubes fugat, quando vult aestivo cursu nives congregat.

Sola tenere malas Medae dicitur herbas, sola feros Hecates perdomuisse canes.

Ipsa una fertur cognoscere malefica Medae gramina, una pervicisse truculentos Hecates canes.

Haec mihi composuit cantus, quis fallere posses: ter cane, ter dictis despue carminibus.

Ipsa confecit mihi carmina, quibus maritum decipere posses. Ter canta; prolatis cantibus, ter inspue.

Ille nihil poterit de nobis credere cuiquam, non sibi, si in molli viderit ipse toro.

Ille nemini quicquam credere poterit de nobis, nec sibi ipsi, etsi nos idem in tenero lecto conspexerit.

Tu tamen abstineas aliis: nam cetera cernet omnia, de me uno sentiet ipse nihil.

At tu ab aliis temperes; reliqua enim omnia videbit, de me solo nihil esse intelliget.

Quid, credam? nempe haec eadem se dixit amores cantibus aut herbis solvere posse meos, et me lustravit taedis, et nocte serena concidit ad magicos hostia pulla deos.

Quid ego existimem? Scilicet ea ipsa affirmavit se carminibus aut graminibus dissolvere posse amores meos. Me etiam facibus purgavit; et furca procubuit victima ad magica numina clara nocte.

Non ego, totus abesset amor, sed mutuus esset, orabam, nec te posse carere velim.

Non ego precabar ut integer amor absisteret, at reciprocus esset, nec cupiam posse reipsa destitui.

Ferreus ille fuit, qui, te cum posset habere, maluerit praedas stultus et arma sequi.

Ille ferreus sit, qui, si te tenere queat, praeoptarit stolidus exuvias ac militiam sectari.

Ille licet Cilicum victas agat ante catervas, ponat et in capto Martia castra solo, totus et argento contextus, totus et auro insideat celeri conspiciendus equo, ipse boves mea si tecum modo Delia possim iungere et in solito pascere monte pecus, et te, dum liceat, teneris retinere lacertis, mollis et inculta sit mihi somnus humo.

Esto ille copias Cilicum fusas coram propellat, et bellica tentoria statuatur in terra occupata: ac totus argento, et totus auro concinnatus, spectandus sedeat veloci equo. Dum tecum sim, o Delia mea, ipse tauros jugare queam, et

gregem pascere in desertis collibus. Et mihi dulcis quies sit in humo aspera, modo fas mihi sit te suaviter amplecti.

Quid Tyrio recubare toro sine amore secundo prodest, cum fletu nox vigilanda venit?

Quid juvat quiescere in lecto Tyrio absque amore prospero, quando nox lacrymis vigilanda est?

Nam neque tum plumae nec stragula picta soporem nec sonitus placidae ducere posset aquae.

Tunc enim nec plumae, nec peristromata variegata, nec sonus lenis aquae somnum queat conciliare.

Num Veneris magnae violavi numina verbo, et mea nunc poenas in pia lingua luit?

An potestatem Veneris magnae dicto offendi? Et lingua improba jam supplicium pendit?

Num feror incestus sedes adiisse deorum sartaque de sanctis deripuisse focis?

An dicor Divorum templa impurus invisisse, et coronas e sacris aris detraxisse?

Non ego, si merui, dubitem procumbere templis et dare sacratis oscula liminibus, non ego tellurem genibus perrepere supplex et miserum sancto tundere poste caput.

Equidem non cuncter, si dignus sum, eorum fanis procidere, et augustis foribus oscula praebere. Non ego cuncter genibus terram supplex perreptare, et sacris postibus infelix caput allidere.

At tu, qui laetus rides mala nostra, caveto mox tibi: non uni saeviet usque deus.

Tu vero, qui gaudens ludis mea incommoda, prospicito modo tibi ipsi: idem Deus non perpetuo iratus erit.

Vidi ego, qui iuvenum miseros lusisset amores, post Veneris vinculis subdere colla senem et sibi blanditias tremula componere voce et manibus canas fingere velle comas, stare nec ante fores puduit caraeve puellae ancillam medio detinuisse foro.

Ego ipse spectavi, qui infelices amores irrisisset, postea vetulum subicere cervicem Veneris jugo, et concinnare sibi illecebras trementi voce, et manibus cupere medicare canos capillos. Nec erubuit haerere ad januam, aut media platea amicae dilectae famulam remorari.

Hunc puer, hunc iuvenis turba circumterit arta, despuit in molles et sibi quisque sinus.

Ipsum pueri, ipsum adolescentes denso coetu circummurmurant; et singuli sibi in tenerum gremium despuunt.

At mihi parce, Venus: semper tibi dedita servit mens mea: quid messes uris acerba tuas?

Tu vero, o Venus, ignosce mihi, animus meus tibi devotus perpetuo fuit addictus. Quare incendis aspera fruges tuas?

Pars V

Terentii Adelphoe

Caput 9

Adelphoe, didascalia et prologus.

Didascalia

INCIPIT TERENCE ADELPHOE : ACTA LVDIS FVNEBRI-
BVS L · AEMELIO PAVLO QVOS FECERE Q · FABIVS MA-
XVMVS P · CORNELIVS AFRICANVS : EGERE L · AM-
BIVIVS TVRPIO L · HATILIVS PRAENESTINVS : MO-
DOS FECIT FLACCVS CLAVDI TIBIIS SARRANIS TOTA
: GRAECA MENANDRV : FACTA VI M · CORNELIO CE-
THEGO L · ANICIO GALLO COS ·

Adelphi, Comoedia Terentii, acta ludis funebribus Lucii Aemilii Pauli, quos
dederunt Q. Fabius Maximus, P. Cornelius Africanus, illius filii. Egerunt
L. Attilius Prænестinus et Minucius Protimus. Modos fecit et cantica Flac-
cus Claudii filius, tibiis Sarranis paribus, sinistris. Haec Comoedia facta est
Latina e Graeca Menandri, L. Anicio Gallo, M. Cornelio Cethego Consulibus.

C. Sulpici Apollinaris periocha

Duos cum haberet Demea adolescentulos,
dat Micioni fratri adoptandum Aeschinum,
sed Ctesiphonem retinet. hunc citharistriae
lepore captum sub duro ac tristi patre
frater celabat Aeschinus; famam rei,
amorem in sese transferebat; denique
fidicinam lenoni eripit. vitiaverat

5

eidem Aeschinus civem Atticam pauperculam
fidemque dederat hanc sibi uxorem fore.

Demea iurgare, graviter ferre; mox tamen
ut veritas patefactast, ducit Aeschinus
vitiatam, potitur Ctesipho citharistriam.

10

Paraphrasis

Demea, duos habens filios, dat ex illis Aeschinum fratri Micioni in adoptionem, et Ctesiphonem alterum in sua potestate retinet: hunc, fidicinae festiva forma et ingenio irretitum, cum aspero et saevo patri subditus esset, frater Aeschinus occultabat; rumorem et amorem in se transferebat, simulans se esse amatorem citharistriae: denique eam lenoni per vim abripuit. Stupraverat quoque Aeschinus Pamphilam, virginem Atticam, pauperculam quidem, sed bonam, bonis civibus prognatam, pollicitusque fuerat se eam ducturum uxorem. Demea morosum et iurgiosum se praebebat, et iniquo animo ferebat. Sed cito, postquam id quod res erat manifestum fuit de psaltria, Aeschinum non sibi, sed Ctesiphoni fratri eam rapuisse, ducit Aeschinus uxorem Pamphilam a se compressam; Ctesipho fit compos fidicinae, placato et victo precibus Demea, patre severo et molesto.

Personae

(Prologus)

Micio Senex

Demea Senex

Sannio Leno

Aeschinus Adulescens

Bacchis Meretrix

Parmeno Servos

Syrus Servos

Ctesipho Adulescens

Sostrata Matrona

Canthara Anus

Geta Servos

Hegio Senex

Dromo Puer

Pamphila Virgo

(Cantor)

AELII DONATI, V. C. ORATORIS URBIS ROMAE, PRAEFATIO IN ADELPHOS TERENTII.

Haec Fabula palliata, ut ipsum indicat nomen, ex plurali numero, cum sit una: et masculino genere, cum sit Comoedia: ex Graeca Lingua, cum sit Latina, censetur. Potuit eam Terentius Fratres dicere: sed et Graeci nominis εὐφωνίαν perderet: et praeterea togata videretur; ad summam, non statim intelligeretur Menandri esse: quod Terentius in primis lectorem scire cupit: minus existumans laudis, proprias scribere, quam Graecas transferre. Est igitur Menandri: et a Fratrum facto, quibus argumentum nititur, nomen accipit. Hujus tota actio cum sit mixta ex utroque genere, ut fere Terentianae omnes, praeter Heautontimorumenon, tamen majori ex parte Motoria est: nam Statarios locos perpauca habet. Prodest autem et delectat actu et stylo. In hac, primae partes sunt, ut quidam putant, Demeae: ut quidam, Syri. Quod si est, ut primas Syrus habeat; secundae Demeae erunt, tertiae Micionis, et sic deinceps. Quanquam etiam sunt qui putant, primas Micioni dandas, secundas Syro, tertias Demeae. Nam, quod ait Terentius, “Senes qui primi venient”: non ad partes quas dicimus, sed ad ordinem pertinet exeuntium personarum. Haec etiam, ut cetera hujusmodi Poemata, quinque Actus habeat necesse est, choris divisos a Graecis Poetis: quos etsi retinendi causa jam inconditos spectatores minime distinguunt Latini Comici, metuentes scilicet, ne quis fastidiosus finito Actu, velut admonitus abeundi, reliquae Comoediae fiat contemtor et surgat; tamen a doctis veteribus discreti atque disjuncti sunt, ut mox aperiemus post argumenti narrationem. In hac Prologus aliquanto lenior inducitur: qui magis etiam in se purgando, quam in adversariis laedendis est occupatus. Protasis est turbulenta, Epitasis clamosa, Catastrophe lenis. Quarum partium rationem diligentius in principio proposuimus, cum de Comoedia quaedam diceremus. Haec sane acta est ludis scenicis

funebribus L. Aemilii Pauli: agentibus L. Ambivio et L. Turpione: qui cum suis gregibus etiam tum personati agebant. Modulata est autem tibiis dextris, id est, Lydiis, ob seriam gravitatem, qua fere in omnibus Comoediis utitur hic Poeta. Saepe tamen, mutatis per scenam modis, cantica mutavit: quod significat titulus scenae, habens subjectas personis literas, M. M. C. Item Diverbia ab histrionibus crebro pronuntiata sunt, quae significantur D. et M. literis secundum personarum nomina praescriptis, in eo loco ubi incipit scena. Annotandum sane, quod haec Fabula *πρωτατικὸν πρόσωπον* non habet, hoc est, personam, quae ad argumentum nihil attineat, quaeque sit assumpta extrinsecus, ut est in Andria Sosia. Hanc dicunt ex Terentianis secundo loco actam, etiam tum rudi nomine Poetae. Itaque sic pronuntiatam, Adelphoe Terenti, non Terenti Adelphoe: quod adhuc magis de Fabulae nomine Poeta, quam de Poetae nomine Fabula commendabatur. In hac quidem spectatur quid intersit inter rusticam et urbanam vitam: mitem et asperam: coelibis et mariti: veri patris et per adoptionem facti. Quibus propositis ad exemplum, vitanda perinde, fugiendaque, Terentius monstrans, artificis Poetae per totam Fabulam obtinet laudem.

AELII DONATI ARGUMENTUM IN ADELPHOS.

Ex duobus Atticis fratribus, alter quidem, Demea nomine, rus coluit, uxorem duxit, filios suscepit duos, Aeschinum et Ctesiphonem. At alter, Micio nomine, uxorem non duxit, et filios procreare noluit: sed sibi filium fratris Aeschinum adoptavit: atque ita indulgenter eduxit a parvulo, ut effuse luxuriatus adolescens ad postremum civem Atticam virginem vitiaret, captus amore ejus: quo facto, et cum matre puellae pepigit nuptias ejusdem, quam vitiavit. Cumque rem gestam ad patris, a quo adoptatus fuerat, conscientiam jam jamque perlaturus esset, precibus Ctesiphonis, fratris sui, qui apud durum patrem atque agrestem Demeam parcius atque arctius haberetur, impulsus est, et ut eidem a lenone raperet meretricem: quo facto, multiplici errore completur Fabula. Nam et Demea cum hoc ipso, id est, cum Micione litigabat,

tanquam cum eo qui corruperit adolescentem adoptatum, in mores perditos, nesciens suum sibi filium Ctesiphonem esse corruptum, eluditurque a Syro et Micione per totam Fabulam. Et mater puellae jam decimo mense post raptum virginis Aeschinum credit sibi ipsi rapuisse meretricem. Quae perturbatio cito in tranquillum redacta est. Nam, re comperta de vitio virginis, Micio dat civem Aeschino quam concupiverat: ejusque matrem ipse accipit. Deprehenso vero Ctesiphone in amore meretricis, primo irascitur Demea: post lenitur, atque habendae ejus meretricis licentiam praebet.

Primus actus haec continet: Micionis solius primo verba: et post, ejusdem et Demeae jurgium.

Secundus actus haec continet: lenonis alteram rixam adversus Aeschinum pro puella: ejusdem apud Syrum querelas: laetitiam Ctesiphonis: obsessionem amicae: et ejusdem gratiarum actiones apud Aeschinum.

Tertius actus haec continet: trepidationem matris Sostratae et Cantharae nutricis ob parturientem Pamphilam vitiatam ab Aeschino: Getam nuntiantem dominae suae per errorem, quod sibi rapuerit Aeschinus meretricem: reditum in scenam Demeae: ejusdemque cum Syro ludificante sermocinationem: interventum Hegionis, cum querela apud eundem Demeam de facto Aeschini, de consolatione Sostratae.

Quartus actus haec continet: Ctesiphonis cum Syro colloquium: delusionem Demeae: ejusdemque in scenam interventum, atque secundam frustrationem per Syrum factam: Micionis cum Hegione sermonem: querelam Aeschini de rebus suis, ejusdemque cum Micione patre facetissimam dissertationem: Demeae reditum in scenam ex errore, in quem eum conjecerat Syrus: et renovatum cum fratre ejusdem jurgium: processionem in scenam temulenti Syri.

Quintus actus haec continet: prehensionem Ctesiphonis cum meretrice: tertium cum Micione jurgium Demeae, ejusdemque vitae pristinae correptionem: et per eum multa in Comoedia Nova, hoc est, blandimentum circa Aeschinum, et affabilitatem circa Getam: conciliationem Syri et uxoris ejus: et veniam circa Ctesiphonem: permissionemque habendae meretricis.

Servatur autem per totam Fabulam mitis Micio, saevus Demea, leno avarus, callidus Syrus, timidus Ctesipho, liberalis Aeschinus, pavidae mulieres, gravis Hegio.

In dividendis actibus Fabulae identidem meminerimus; primo paginarum dinumerationem neque Graecos, neque Latinos servasse: cum ejus distributio hujusmodi rationem habeat, ut, ubi attentior spectator esse potuerit, longior actus sit: ubi fastidiosior, brevior atque contractior. Deinde etiam illud, in eundem actum posse conjici, et tres et quatuor scenas introeuntium atque exeuntium personarum.

Facta autem haec una est de duabus Fabulis, Adelphis Menandri, et Commorientibus Diphili.

Prologus

Postquam poeta sensit scripturam suam
 ab iniquis observari, et advorsarios
 rapere in peiorem partem quam acturi sumus,
 indicio de se ipse erit, vos eritis iudices
 laudin an vitio duci factum oporteat. 5
 Synapothnescontes Diphili comoediast:
 eam Commorientis Plautu' fecit fabulam.
 in Graeca adulescens est qui lenoni eripit
 meretricem in prima fabula: eum Plautus locum
 reliquit integrum, eum hic locum sumpsit sibi 10
 in Adelphos, verbum de verbo expressum extulit.
 eam nos acturi sumu' novam: pernoscite
 furtumne factum existumetis an locum
 reprehensum qui praeteritu' neglegentiast.
 nam quod isti dicunt malevoli, homines nobilis 15
 hunc adiutare adsidueque una scribere,
 quod illi maledictum vehemens esse existumant,
 eam laudem hic ducit maxumam quom illis placet
 qui vobis univorsis et populo placent,
 quorum opera in bello in otio in negotio 20
 suo quisque tempore usust sine superbia.
 de(h)inc ne expectetis argumentum fabulae,
 senes qui primi venient i partem aperient,
 in agendo partem ostendent. facite aequanimitas
 poetae ad scribendum augeat industriam. 25

Paraphrasis

Postquam Poeta Terentius intellexit Comoedias, quas scripsit, curiose explorari, et notari ab improbis hominibus atque adversariis obtrectandi gratia, et Comoediam, quam exhibituri sumus, ab his reprehendi et culpari; ipsemet quid fecerit vobis indicabit; vos judicabitis utrum factum laude dignum sit, an vituperio. Diphilus Poeta comicus Graecus Comoediam fecit, quam Graece Synapthnescontes inscripsit: eam Plautus Latine composuit, et Commorientes nominavit. In Graeca Diphili quidam inducitur adolescens rapiens lenoni meretricem, in prima parte Fabulae; eum locum reliquit Plautus intactum: hic vero Poeta Terentius hunc locum transtulit in Adelphos, et ex Graeco in Latinum vertens ornatorem reddidit. Eam Comoediam novam, nempe Adelphos, vobis, spectatores, nunc acturi et recitaturi sumus. Nunc perspicite an censere debeatis, hunc locum, quem mutuatus est Terentius, furti vitio accusandum sit, an potius dicendum ab eo resumtum et retentum esse, postquam Plautus eum pro derelicto negligenter habuerat. Nam, quod adversarii isti in vulgus jactant, homines nobili et patricia stirpe clarissimos et operam suam dare, et perpetuo una Comoedias facere; quod illi vituperium grave arbitrantur, id sibi ingenti gloriae tribuit, cum illis gratus et acceptus est, qui vobis, quotquot hic estis, et universo populo grati et accepti sunt: quorum beneficia, in militia et in pace, commode in omnes collata fuerunt sine fastu et ostentatione. Exinde nolite expectare ut argumentum fabulae vobis enarretur. Senes, qui primi in proscenium prodibunt, ii partem explicabunt ipso initio, partem in reliquo dramate. Concedite, ut aequo et propitio animo adsitis, quo labor et industria Poetae ad faciendas Comoedias magis ac magis excitetur.

Caput 10

Adelphoe, actus I, scaena I.

Scaena I. Micio.

Micio: Storax! – non rediit hac nocte a cena Aeschinus
neque servolorum quisquam qui advorsum ierant.
profecto hoc vere dicunt: si absis uspiam
aut ibi si cesses, evenire ea satius est
quae in te uxor dicit et quae in animo cogitat 30
irata quam illa quae parentes propitii.
uxor, si cesses, aut te amare cogitat
aut tete amari aut potare atque animo obsequi
et tibi bene esse soli, quom sibi sit male.
ego quia non rediit filius quae cogito et 35
quibu' nunc sollicitor rebu'! ne aut ille alserit
aut uspiam ceciderit aut praefregerit
aliquid. vah quemquamne hominem in animo instituere aut
parare quod sit carius quam ipsest sibi!
atque ex mē hīc natu' non est sed ēx fratre. is adeo 40
dissimili studiosi iam inde ab adolescentia:
egō hanc clementem vitam urbanam atque otium
secutu' sum et, quod fortunatum isti putant,
uxorem, numquam habui. ille contra haec omnia:
ruri agere vitam; semper parce ac duriter 45
se habere; uxorem duxit; nati filii
duo; inde ego hunc maiorem adoptavi mihi;
eduxi a parvolo; habui amavi pro meo;
in eo me oblecto, solum id est carum mihi.
ille ut item contra me habeat facio sedulo: 50
do praetermitto, non necesse habeo omnia

pro meo iure agere; postremo, alii clanculum patres quae faciunt, quae fert adulescentia, ea ne me celet consuefeci filium.	
nam qui mentiri aut fallere institerit patrem aut audebit, tanto magis audebit ceteros. pudore et liberalitate liberos retinere satius esse credo quam metu.	55
haec fratri mecum non conveniunt neque placent. venit ad me saepe clamitāns “quid agi”, Micio? quor perdis adulescentem nobis? quor amat? quor potat? quor tu his rebu’ sumptum suggeris, vestitu nimio indulges? nimium ineptus es.”	60
nimium ipse durust praeter aequomque et bonum, et errat longe meā quidem sententia qui imperium credat gravius esse aut stabilius vi quod fit quam illud quod amicitia adiungitur. mea sic est ratio et sic animum induco meum: malo coactu’ qui suom officium facit, dum id rescitum iri credit, tantisper cavet; si sperat fore clam, rursum ad ingenium redit. ill’ quem beneficio adiungas ex animo facit, studēt par referre, praesens absensque idem erit. hoc patriumst, potiu’ consuefacere filium suā sponte recte facere quam alieno metu:	65
hoc pater ac dominus interest. hoc qui nequit fateatur nescire imperare liberis. sed estne hic ipsu’ de quo agebam? et certe is est. nescioquid tristem video: credo, iam ut solet iurgabit. salvom te advenire, Demea, gaudemus.	70
	75
	80

Parafraza

Mi. Heus, Storax; non reversus est domum Aeschinus filius hac nocte a convivio, cui affuit cum sodalibus suis; neque ullus ex servis, qui obviam ei missi fuerant eum comitatum. Equidem haec communis sententia vera est: minus damnosum est ea accidere quae uxor irata de te suspicatur, et animo conjicit, quam illa, quae parentes pii et filiorum studiosi eis timent. Uxor, si tardes domum redire, aut alius mulieris amore detineri te suspicatur, aut aliam amore tui captam esse, aut computationibus te deditum esse, aut voluptati inservire

; denique te solum in deliciis versari, dum ipsa molestiis et tristitia cruciatur. Ah, quae suspiciones mentem meam agitant, quia non rediit filius! quibus timoribus animus angitur! ne aut ille Aeschinus algore obstupuerit, aut uspiam lapsus membrum aliquod sibi omnino ruperit. Vah! potestne illud esse, ut quispiam ita animo sit affectus, ut quicquam carius habeat quam seipsum? Attamen ex me non est genitus, sed ex fratre meo Demea. Is frater dissimiliter vitam instituit, atque ego: jam inde usque ab ephebis ego hanc comem elegi vitam, urbanam et tranquillam; et, quod plerique beatum aestimant, uxorem nunquam ducere volui: ille omnia alia potiora duxit, agro colendo vitam exercere, semper austere et laboriose se tractare: uxorem matrimonio sibi junxit: filios duos genuit: deinde hunc ego majorem natu in adoptionem accepi: a puero educari, habui, et dilexi tanquam filium naturalem; in eo delicias omnes capio, hoc solum pretiosum habeo: ego omni cura laboro, ut pariter me carum vicissim habeat ille: do sumtus, praetermitto et dissimulo delicta ejus, nec oportere me puto in omnibus rebus patria potestate uti erga illum. Postremo, ita eum institui, ne mihi occultet ea, quae alii filii clam patribus suis faciunt, nempe culpas, quibus obnoxia est aetas adolescentiae; nam, qui mendacium proloqui coram patre, aut eum solitus fuerit verbis decipere, multo audacius haec faciet in ceteros. Utilius et melius esse censeo, verecundia et liberali clementia eum avocare a vitiis, quam timore. Haec non ita fratri, ut mihi, videntur observanda, neque probantur. Ille saepe me convenit vociferans: Quid facis, Micio? cur nobis corrumpis filium? cur sumtus das ei, ut amicas habeat? ut in potationibus se mergat? cur vestimenta splendidiora et nimio pretiosiora largiris? nimis imprudenter eum moderaris. Ille vero (Demea) asperior est, et saevior plus aequo et bono; et valde fallitur ita sentiendo, ut ego quidem opinor, quicumque sibi persuadet imperium, quod cum violentia quaeritur et exercetur, esse fortius et diuturnius, quam illud quod amore conciliatur. Ego sic reor, credoque; qui vi aut necessitate adigitur ad suum faciendum officium, tantisper cavet sibi, et abstinet a malo, dum id cognitum iri putat: si credit occultum fore, rursus ad suos mores revertitur. Ille, quem beneficio acquiras, omni studio libens officium facit, curat diligenter vicissim benefacere; sive adsit coram, vel clam absit, similem sui semper se geret, et in officio suo manebit. Hoc patrem decet potius assuefacere filium, libenter et ultro recte faciendo, quam terrendo exemplis propositis poenarum alienarum. Haec differentia est inter patrem ac dominum. Qui non potest talem se praestare, concedat hic oportet se ignarum esse regendi liberorum ingenia. Sed estne hic ipse Demea, de quo loquebar? Equidem is ipse est. Nescio propter quid tristis mihi videtur: puto jam pro more suo jurgiis mecum aget. Salvum te adesse laetor, Demea.

Caput 11

Adelphoe, actus I, scaena II.

Scaena II. Demea Micio.

Demea: Ehem oportune: tē ipsum quaerito.
Micio: quid tristis es? *Demea:* rogas me ubi nobis Aeschinus
siet? quid tristis ego sum? *Micio:* dixin hoc fore?
quid fecit? *Demea:* quid ille fecerit? quem neque pudet
quicquam neque metuit quemquam neque legem putat 85
tenere se ullam. nām illa quae ante(h)ac facta sunt
omitto: modo quid dissignavit? *Micio:* quidnam id est?
Demea: fores effregit atque in aedis inruit
alienas; ipsum dominum atque omnem familiam
mulcavit usque ad mortem; eripuit mulierem 90
quā amabat: clamant omnes indignissime
factum esse. hoc advenienti quot mihi, Micio,
dixere! in orest omni populo. denique,
si conferendum exemplumst, non fratrem videt
rei dare operam, ruri esse parcum ac sobrium? 95
nullum huius simile factum. haec quom illi, Micio,
dico, tibi dico: tū illum corrumpi sinis.
Micio: homine imperito numquam quicquam iniustiust,
qui nisi quod ipse fecit nil rectum putat.
Demea: quorsum istuc? *Micio:* quia tu, Demea, haec male iudicas. 100
non est flagitium, mihi crede, adolescentulum
scortari neque potare: non est; neque fores
effringere. haec si neque ego neque tu fecimus,
non siit egestas facere nos. tu nunc tibi
id laudi duci' quod tum fecisti inopia? 105
iniuriumst; nam si esset unde id fieret,

- faceremus. et tū illum tuom, si esses homo,
 sineres nunc facere dum per aetatem decet
 potius quam, ubi te exspectatum eiecisset foras,
 alieniore aetate post faceret tamen. 110
- Demea:* pro Iuppiter, tū homo adigi' mē ad insaniam!
 non est flagitium facere haec adulescentulum? *Micio:* ah
 ausculta, ne me optundas de hac re saepius:
 tuom filium dedisti adoptandum mihi;
 is meus est factu': siquid peccat, Demea, 115
 mihi peccat; ego illi maxumam partem fero.
 opsonat potat, olet unguenta: de meo;
 amāt: dabitur a me argentum dūm erit commodum;
 ubi non erit fortasse excludetur foras.
 fores effregit: restituentur; discidit 120
 vestem: resarcietur; et - dis gratia -
 e(s)t unde haec fiant, et adhuc non molesta sunt.
 postremo aut desine aut cedo quemvis arbitrum:
 te plura in hac re peccare ostendam. *Demea:* ei mihi,
 pater esse disce ab aliis qui vere sciunt. 125
- Micio:* natura tū illi pater es, consiliis ego.
Demea: tun consulis quicquam? *Micio:* ah, si pergis, abiero.
Demea: sicin agis? *Micio:* an ego totiens de eadem re audiam?
Demea: curaest mihi. *Micio:* et mihi curaest. verum, Demea,
 curemus aequam uterque partem: tu alterum, 130
 ego item alterum; nam ambos curare propemodum
 reposcere illumst quem dedisti. *Demea:* ah Micio!
Micio: mihi sic videtur. *Demea:* quid istic? si tibi istuc placet,
 profundat perdat pereat; nil ad me attinet.
 iam si verbum unum posthac... *Micio:* rursum, Demea, 135
 irascere? *Demea:* an non credi'? repeto quem dedi?
 aegrest; alienu' non sum; si obsto... em desino.
 unum vis curem: curo; et est dis gratia
 quom ita ut volo est. iste tuos ipse sentiet
 posteriu'... nolo in illum graviu' dicere. 140
- Demea abit.*
- Micio:* nec nil neque omnia haec sunt quae dicit: tamen
 non nil molesta haec sunt mihi; sed ostendere
 me aegre pati illi nolui. nām itast homo:
 quom placo, advorsor sedulo et deterreo;
 tamēn vix humane patitur; verum si augeam 145

aut etiam adiutor si(e)m eius iracundiae,
 insaniam profecto cū illo. etsi Aeschinus
 non nullam in hac re nobis facit iniuriam.
 quā hīc non amavit meretricem? aut quoi non dedit
 aliquid? postremo nuper (credo iam omnium
 taedebat) dixit velle uxorem ducere.
 sperabam iam defervisse adulescentiam:
 gaudebam. ecce autem de integro! nisi, quidquid est,
 volō scire atque hominem convenire, si apud forumst.

150

Paraphrasis

De. Hem! commode, in tempore advenis; te ipsum quaero sedulo.

Mi. Quid maestus es?

De. Interrogas me quid tristis sim, cum filium Aeschinum habeamus? Nempe ejus causa sum tristis et sollicitus.

Mi. Nonne vere dixi illum morose jurgaturum esse? Quid is fecit?

De. Quid fecerit, quaeris? Qui neque pudore ullo afficitur, neque veretur quenquam, aut timet; neque aestimat se ulla lege obligari: nam, quae antehac fecit, praetereo: o quaenam modo nefanda palam gessit?

Mi. Quidnam id est?

De. Portam rupit aedium, in aedes irrupit alienas, ipsum dominum cum omni familia verberarit, ictibus laceravit, ac paene occidit, per vim abduxit mulierem, cujus amore impulsus erat. Omnis populus vociferatur nefarium scelus commissum esse. Quot mihi huc venienti, Micio, hoc nuntiaverunt? Factus est totius populi fabula et querela. Quod si exemplum proponere utile est, nonne advertit fratrem suum Ctesiphonem in re familiari augenda studium omne ponere, vitam ducere frugaliter et temperanter in agro colendo? nullum unquam ejusmodi facinus ille ausus est. Haec cum in illum dico, in te etiam dico: tu illum depuravari pateris, Micio.

Mi. Homine ignaro rerum nunquam quicquam iniquius fuit, qui nihil recte factum aestimat, nisi quod a seipso factum est.

De. Quare haec dicis?

Mi. Quia tu, Demea, pravo judicio res aestimas. Non est flagitii nomine dignum delictum, adolescentem cum meretricibus consuetudinem habere, et potationibus vacare, neque portas aedium perrumpere, mihi crede. Si neque ego, neque tu haec commisimus, indigentia nobis non permisit. Tu nunc te laude dignum existimas, quod tunc ab his abstinuisti prae inopia; hoc est injuste judicare. Nam, olim si nobis facultas fuisset haec faciendi, fecissemus: et tu, illum tuum Ctesiphonem, si humanitate praeditus esses, patereris haec facere

nunc, dum aetas permittit; potius quam, ubi post mortem tuam tam exoptatam te ante januam collocasset, et mortuum extulisset, haec post faceret tamen, quamvis aliena aetate et intempestiva.

De. Proh Jupiter! tu homo me insanire coges. An non flagitiosum haec agere adolescentem?

Mi. Audi, ne me taedio eneces, haec saepius inculcando. Filium tuum mihi dedisti in adoptionem: is meus est factus legitimus: si quid delinquit, Demea, in meum delinquit damnum: ego in illa re potiore partem sustinebo. Lautis epulis et cenis insumit plurimum, large bibit vina, unguentorum odoribus fragrat? impensis meis haec facit. Amicas habet? argentum largiar, quamdiu mihi facultas erit; quando non erit, fortasse ex aedibus et familia dimittetur. Januam dirupit? reficietur. Vestem dilaceravit? reparabitur. Est (Diis gratia) facultas satis ampla haec praestandi, et adhuc non sunt mihi gravia; tandem, aut desine me molestia afficere, aut dic quemvis arbitrum; hujus sententiae acquiescam, et te plus errare quam me clare arguam.

De. Hei mihi! disce te patrem gerere ab aliis, qui peritiores sunt verae patriae potestatis exercendae.

Mi. Natura tu illi pater es; ego consiliis et recta institutione.

De. Tune consulis bene quicquam, qui nimia indulgentia illum perdis?

Mi. Ah! si perseveras aures obtundere, illico discessero.

De. Itane me audire recusas, et abis?

Mi. An ego toties de hac re iterata odiosa verba audire cogar?

De. Non possum non habere curam filii.

Mi. Aequae mihi curae est, ac tibi. Atqui, Demea, aequaliter partiamur curas filiorum tuorum: tu alterum curabis, hunc nempe, quem retinuisti apud te, in tua potestate; ego alterum itidem, quem adoptavi: nam, quod ambos regere tuo velis arbitrio, hoc paene est repetere illum quem per adoptionem in filium dedisti.

De. Ah, Micio, quid me accusas!

Mi. Sane sic censeo.

De. Ah! quid plura verba perdam? cur haec mihi exprobras? si ita sentis, prodigat, absumat, in perniciem ruat; nihil mea refert: jam si unum verbum posthac de hac re tibi fecero.

Mi. Rursum, Demea, ira commoveris?

De. Annon credis me irasci? num reposco quem adoptivum tibi tradidi? minime quidem reposco, sed aegre fero ejus luxum et libidinem; quamvis per adoptionem eum tibi cesserim, tamen cognationis jure naturali extraneus non sum; quo minus mirari debes, si obsum tuae voluntati: sed tamen ego desisto. Vis unius Ctesiphonis, quem in potestate retinui, solummodo curam habeam; volo ut vis: et Diis gratias habeo, quod ille meus Ctesipho talis est, qualem

cupio: iste tuus ipse Aeschinus postremo experietur mala quae nimia tua facilitas et indulgentia ipsi attulerit. Nolo contra illum pejora praedicere atque ominari.

Mi. Nonnulla, quae dicit Demea de Aeschino, vera quidem sunt; non autem omnia. Etsi nonnulla illa aliquam molestiam mihi exhibeant, nolui tamen manifestum facere Demeae, me non aequo ammo illa pati: sic enim homo a natura factus est; cum eum placidum ex irato reddere volo, ei acerrime repugno, et per vim et metum ab ira revoco; et tamen vix leniter id patitur: verum, si ei obsequendo magis irriterem, adjuvemque impetum ejus iracundiae, hoc erit profecto cum ipso insanire; etsi Aeschinus aliquam nobis haec agendo facit injuriam, et dedecori est. Quam is meretricem amicam non habuit, aut cui meretrici dona non largitus est? Ultimo nuper (puto, omnium amicarum satietas eum ceperat) dixit se cupere uxorem habere. Spem conceperam fervorem juvenilium voluptatum sedatum esse: gaudebam; ecce autem de novo amare coepit. Sed, quicquid est, volo certo id scire, hominemque adire atque alloqui, si in foro versatur.

Caput 12

Adelphoe, actus II, scaena I.

Scaena I. Sannio Aeschinus (Bacchis) Parmeno.

- Sannio*: Obsecro, populares, ferte misero atque innocenti auxilium, 155
subvenite inopi. *Aeschinus*: otiose: nunciam ilico hic consiste.
quid respectas? nil periclist: numquam dum ego adero hic te tanget.
Sannio: ego istam invitis omnibus.
Aeschinus: quamquamst scelestu' non committet hodie umquam iterum ut
vapulet.
- Sannio*: Aeschine, audi ne te ignarum fuisse dicas meorum morum: 160
leno ego sum. *Aeschinus*: scio. *Sannio*: at ita ut usquam fuit fide quisquam
optuma.
tu quod te posteriu' purges hanc iniuriam mi nolle
factam esse, hui(u)s non faciam. crede hoc, ego meum ius persequar
neque tu verbis solves umquam quod mihi re male feceris.
- novi ego vostra haec: "nollem factum: iusiurandum dabitur te esse 165
indignum iniuria hac" – indignis quom egomet sim acceptus modis.
Aeschinus: abī prae strenue ac forēs aperi. *Sannio*: ceterum hoc nihili facis?
Aeschinus: īntro nunciām. *Sannio*: enīm non sinam. *Aeschinus*: accede illuc,
Parmeno
(nimium istoc abisti), hic propter hunc adsiste: em sic volo.
- cavē nunciam oculos a meis oculis quoquam demoveas tuos 170
ne mora sit, si innuerim, quin pugnu' continuo in mala haereat.
Sannio: istuc volo ergo ipsum experiri. *Aeschinus*: em serva. *Parmeno*: omit-
te mulierem.
- Sannio*: o facinus indignum! *Aeschinus*: geminabit nisi caves. *Sannio*: ei,
miseriam!
- Aeschinus*: non innueram; verum in istam partem potiu' peccato tamen.
i nunciam. – *Sannio*: quid hōc reist? regnumne, Aeschine, hic tu possides? 175

Aeschinus: si possiderem, ornatus esses ex tuis virtutibus.

Sannio: quid tibi rei mecumst? *Aeschinus*: nil. *Sa.*: quid? nostin qui sim? *Ae.*: non desidero.

Sannio: tetigin tuū quicquam? *Aeschinus*: si attigisses, ferres infortunium.

Sannio: qui tibi magis licet meam habere pro qua ego argentum dedi?

responde. *Aeschinus*: ante aedis non fecisse erūt melius hic convicium; 180

nam si molestū pergis esse, iam intro abripiere atque ibi

usque ad necem operiere loris. *Sannio*: loris liber? *Aeschinus*: sic erit.

Sannio: ō hominem impurum! hicin libertatem aiunt esse aequam omnibus?

Aeschinus: si sati' iam debacchatus es, leno, audi si vis nunciam.

Sannio: egōn debacchatu' sum autem an tū in me? *Ae.*: mitte ista atque ad rem redi. 185

Sannio: quam rem? quo redeam? *Aeschinus*: iamne me vis dicere id quod ad te attinet?

Sannio: cupio, modo aequi aliquid. *Aeschinus*: vah leno iniqua me non volt loqui.

Sannio: leno sum, fateor, pernicies communis adolescentium, periuru', pesti'; tamēn tibi a me nulla est orta iniuria.

Aeschinus: nam hercle etiam hoc restat. *Sannio*: illuc quaeso redi quo coepisti, Aeschine. 190

Aeschinus: minis viginti tū illam emisti (quae res tibi vortat male!):

argenti tantum dabitur. *Sannio*: quid si ego tibi illam nolo vendere?

coges me? *Aeschinus*: minime. *Sannio*: namque id metui. *Ae.*: neque vendundam censeo

quae liberast; nam ego liberali illam adsero causa manu.

nunc vide utrum vis, argentum accipere an causam meditari tuam. 195

delibera hoc dum ego redeo, leno.

Aeschinus abit.

Sannio: pro supreme Iuppiter,

minime miror qui insanire occipiunt ex iniuria.

domō me eripuit, verberavit; mē invito abduxit meam

(ob male facta haec tantidem emptam postulat sibi tradier); 200

homini misero plus quingentos colaphos infregit mihi.

verum enī quando bene promeruit, fiat: suom ius postulat.

age, iam cupio si modo ārgentum reddat. sed ego hōc hariolor:

ubi me dixero dare tanti, testis faciet ilico

vendidisse me; dē ārgento – somnium: “mox; cras redi.” 205

id quoque possum ferre si modo reddat, quamquam iniuriumst.

verum cogito id quod res est: quando eum quaestum occeperis,

accipiunda et mussitanda iniuria adolescentiumst.
sed nemo dabit – : frustra egomet mecum has rationes puto.

Paraphrasis

Sa. Per Deos oro, cives, auxiliamini infelici atque innocenti, subsidium afferte homini omnium ope privato.

Aes. Parmeno, jam nunc hic constanter et otiose mane. Quid toties aspicias, mulier? (fidicina,) nullum hic tibi periculum est; nunquam Sannio leno, dum hic praesens ero, te attinget.

Sa. Ego istam contra voluntatem omnium obsistentium retinebo.

Aes. Quamvis flagitiosus est, et nequam, nunquam quicquam hodie faciet, cur iterum a me caedatur.

Sa. Ausculta, Aeschine, ne te excuses, quod ingenium et institutum vitae meae haud noveris; ego leno sum.

Aes. Probe id scio.

Sa. At sum talis, ut nullus usquam fidei magis observator fuerit: hoc scire te velim; nihil ducam, si ut te excuses, dixeris te invitum hanc mihi injuriam intulisse, te poenitere facti. Hoc mihi satisfactum non erit; nihilominus actionem, quae mihi competit, intendam; neque tu mihi unquam verbis satisfacies, quod facto mihi damnum et injuriam feceris. Mihi nota sunt vestra subterfugia et remedia juris, nimirum ista; paenitet me fecisse, jurejurando dices me non meritum esse, cui haec injuria fieret: haec mihi non satis erunt, cum aliter tractatus fuerim ac meritus sum.

Aes. Abi ante, Parmeno, confidenter; et januam aperi.

Sa. Atqui nihil efficis.

Aes. Tu, puella, intra nunc jam domum.

Sa. At enim non permittam ut intret.

Aes. Accede huc, Parmeno, nimium hinc secessisti. Hic prope hunc mane. Hem. Sic volo facias; vide ne oculos tuos avertas a meis oculis, Parmeno, ne in mora sis, si nutu oculorum significavero, quin pugnis malae lenunis contundantur.

Sa. Istud igitur volo ipsum, quod minaris, experiri.

Aes. Hem, Parmeno, custodi puellam; tu, leno, omitte illam rapere.

Sa. O factum iniquum!

Aes. Duplicabit plagas Parmeno, nisi prospicis tibi.

Sa. O me miserum!

Aes. Non innueram, Parmeno, ut Sannioni alterum colaphum infringeres; verum quod tu cecideris eum, satius factum esse duco, et potius mihi, gratumque est, quam si non fecisses. Abi nunc jam cum virgine, Parmeno.

Sa. Quidnam hoc facti sibi vult? Regemne hic te gerere audes Athenis, libera civitate?

Aes. Si Rex hic essem, haberes tuis virtutibus digna praemia.

Sa. Quid negotii est, quamobrem me caedis?

Aes. Nihil.

Sa. Quid? num tibi notus sum?

Aes. Non valde cupio te mihi notum esse.

Sa. Quidquamne ex tuis rebus attrectavi?

Aes. Si attigisses tantum, male et infelicitur id tibi cederet.

Sa. Si mihi non permissum est quae tua sunt, attingere, cur tibi liceat puellam quam emi, retinere? responde.

Aes. Utilius tibi erit, hic ante aedes publice injuriam mihi vociferando non fecisse: nam si persistis molestiam mihi exhibere, intro domum sublatus innumeris lororum plagis caederis, ad necem usque.

Sa. Me hominem liberum loris caedes?

Aes. Sic fiet.

Sa. O hominem flagitiis obscoenum! Itane libertate aequali Athenis omnes fruuntur?

Aes. Si satis bacchantis more insanivisti, leno, ausculta, si videtur, nunc jam tandem.

Sa. Egone bacchatus sum in te, an tu in me?

Aes. Desine ista, atque ad rem, de qua inter nos agitur, redi.

Sa. Quam rem? quo redeam?

Aes. Jamne tibi placet ut dicam quod ad te spectat?

Sa. Volo, dummodo aequitatis aliquid habeat.

Aes. Vah! leno religiosus scilicet, me cupit aequa proponere.

Sa. Leno sum, haud nego, exitium juventutis, perjurus, pestis publica, et calamitas, tamen nulla coepta est a me tibi fieri injuria.

Aes. Nempe id unum tibi faciendum superest.

Sa. Rogo, Aeschine, ut pergas loqui de re ipsa, quae ad nos attinet, ut jam incepisti.

Aes. Minis viginti tu illam fidicinam emisti, quae res male tibi succedat: tantumdem pecuniae tibi reddetur.

Sa. Quid si ego illam nolo tibi vendere, an me vi compelles ad id faciendum?

Aes. Minime.

Sa. Quasi vero id metuam.

Aes. Neque eam venundari posse aio, quae libera est: nam ego illam vindico, et assero ejus libertatem actione, quae est de libertate. Nunc delibera, utrum vis facere, vel recipere viginti minas, quas pro pretio ejus dedisti, aut te praeparare ad iudicium de libertate ad quod te provoco: hoc apud te constitue, donec ego huc revertar, leno.

Sa. Proh supreme Deorum Jupiter! minime miror insanos fieri per injuriam quamplurimos, cum ego insaniam ex injuria, quam accepi: domo me extraxit; cecidit; per vim, contra voluntatem meam servam mihi abripuit; pro his malefactis poscit, ut tanti ei hanc fidicinam vendam, quanti eam emi. Mihi homini misero plusquam quingentos colaphos inflixit: enimvero quia tam bene meritus est de me, fiat quod vult; postulat jus suum sibi tribui scilicet. Age, consentio, si modo pecuniam rependat; sed ego hoc divino, ubi me dixero puellam ei tradere tanti, quanti eam emi, statim testes vocabit, dicet viginti minis me illi vendidisse; nec postea competet mihi actio de vi propter ereptam virginem: quantum ad argentum spectat, spes nulla, aut certe vana erit instar somnii; non numerabitur; semper eludet procrastinatione, dicens subinde, cras ad me huc revertere, pretium solvam conventum. Has dilationes et moras possum etiam ferre, si modo tandem quod promisit praestet, et viginti minae mihi reponantur: quamvis injuriam mihi faciat, cogens me invitum vendere: atqui mihi propono id, quod verum est, et mecum sic loquor; quando tu leno, turpe lucrum facere coepisti, suscipienda et toleranda est cum silentio, ne verbum quidem mutiando, contumelia adolescentium. Sed nullum mihi reddetur ab Aeschino argentum: frustra sum, et mecum ratiocinationes male subduco.

Pars VI

Horatii odarum liber primus

Caput 13

Ode I.

Horatius semistoicus, quo novum et leve Carminis genus apud severos excuset, fatetur se cum ceteris mortalibus insanire. (Est autem haec velut praefatio libri. Gesn.) Alii aliis delectantur studiis; ego vero, si a Maecenate inter Lyricos relatus fuero, h. e. si Carmina haec mea probata fuerint Maecenati. Zeun.

Ad Maecenatem.

Maecenas atavis edite regibus,
o et praesidium, et dulce decus meum!
sunt quos curriculo pulverem Olympicum
collegisse iuvat, metaque fervidis
evitata rotis – palmaque nobilis 5
terrarum dominos evehit ad deos.
hunc – si mobilium turba Quiritium
certat tergeminis tollere honoribus;
illum – si proprio condidit horreo
quidquid de Libycis verritur areis. 10
gaudentem patrios findere sarculo
agros Attalicis condicionibus
numquam demoveas ut trabe Cypria
Myrtoum pavidus nauta secet mare.
luctantem Icariis fluctibus Africum 15
mercator metuens otium et oppidi

laudat rura sui; mox reficit rates
quassas, indocilis pauperiem pati.
est qui nec veteris pocula Massici,
nec partem solido demere de die 20
spernit, nunc viridi membra sub arbuto
stratus, nunc ad aquae lene caput sacrae.
multos castra iuvant, et lituo tubae
permixtus sonitus, bellaque matribus
detestata; manet sub Iove frigido 25
venator, tenerae coniugis inmemor, –
seu visa est catulis cerva fidelibus,
seu rupit teretes Marsus aper plagas.
me doctarum hederæ præmia frontium
dis miscent superis, me gelidum nemus 30
Nympharumque leves cum Satyris chori
secernunt populo – si neque tibia
Euterpe cohibet, nec Polyhymnia
quodsi me lyricis vatibus inseres,
sublimi feriam sidera vertice. 35

Paraphrasis

O Maecenas orte a maioribus proceribus, o et meum columnen, et cara mea gloria, sunt plerique qui decurrentes gaudent conspergi pulvere Olympico, et quos meta non tacta rotis calidis, ac illustris victoria extollit ad Deos orbis moderatores.

Hunc, si conventus Romanorum inconstantium certatim evehit ad maximas dignitates; illum, si conguessit in suum granarium quicquid colligitur ex areis Libyae; gestientem scindere sarculo rura paterna, nunquam deducas de proposito, etiam promissione opum Attali, ut nauta timidus findat navi Cypria undae pelagi Myrtoi.

Mercator timens Africum ventum pugnantem cum aquis maris Icarii, commendat quietem, et agros sui pagi; paulo post tamen resarcit naves laceras, paupertatis impatiens.

Est alius qui non contemnit cyathos vini Massici veteris, neque detrahare aliquot horas ex die integro, modo jacentes habens artus sub arbuto virenti, modo ad originem placidam fontis sacrati.

Militia placet multis, sonusque buccinae ac litui mixtus, et bella matribus execranda.

Venator oblitus delicatae uxoris moratur sub aere frigenti, sive canes fidi conspexerunt cervam, sive aper Marsus fregit retia rotunda.

Hederae vero, merces doctorum capitum, me collocant inter summos Deos: me sylva frigida et celeres choreae Nympharum cum Satyris segregant a vulgo, si neque Euterpe fistulas coercet, neque Polyhynia dedignatur intendere lyram Lesbiam. Quod si me annumeres Poetis Lyricis, coelum attingam excelso capite.

Caput 14

Ode II.

Poeta incertum se dicit, quis Deus sub humana Augusti specie Divi Julii necem vindicaverit. (Non potuit Horatius invocare Deum ultorem necis Caesarianae, miles ipse Bruti: sed blanditur Augusto post bella civilia reddenti tranquillitatem: et pertinet forte, quod pulchre conjecit Sanadonus, neque Benteleianis rationibus repugnat, ad illud ipsum tempus, quo Augusti nomen, quod habet vetns inscriptio hujus carminis, suscepit. Vid. Dio LIII. 20. p. 510. c. et quae dicuntur ad vs. 29. Gesn.)

Ad Augustum Caesarem.

Iam satis terris nivis atque dirae
grandinis misit pater et rubente
dextera sacras iaculatus arcis
terrui urbem,
terrui gentis, grave ne rediret 5
saeculum Pyrrhae nova monstra questae,
omne cum Proteus pecus egit altos
visere montis
piscium et summa genus haesit ulmo,
nota quae sedes fuerat columbis, 10
et superiecto pavidae natarunt
aequore dammae.
vidimus flavom Tiberim retortis
litore Etrusco violenter undis
ire deiectum monumenta regis 15

templaque Vestae, Iliae dum se nimium querenti iactat ultorem, vagus et sinistra labitur ripa Iove non probante u- xorius amnis.	20
audiet civis acuisse ferrum, quo graves Persae melius perirent, audiet pugnas vitio parentum rara iuventus.	
quem vocet divum populus ruentis imperii rebus? prece qua fatigent virgines sanctae minus audientem carmina Vestam?	25
cui dabit partis scelus expiandi Iuppiter? tandem venias precamur nube candentis umeros amictus augur Apollo;	30
sive tu mavis, Erycina ridens, quam Iocus circum volat et Cupido; sive neglectum genus et nepotes respicis auctor,	35
heu nimis longo satiate ludo, quem iuvat clamor galeaeque leves acer et Marsi peditis cruentum voltus in hostem;	40
sive mutata iuvenem figura ales in terris imitatis almae filius Maiæ patiens vocari Caesaris ultor,	
serus in caelum redeas diuque laetus intersis populo Quirini, neve te nostris vitiis iniquum ocior aura	45

tollat: hic magnos potius triumphos,
hic ames dici pater atque princeps,
neu sinas Medos equitare inultos
te duce, Caesar.

Paraphrasis

Jupiter jam in terras immisit sat nivis et horrendae grandinis, vibransque fulmina in sacras arces manu flammata, Romae terrorem incussit. Alias etiam nationes fecit timere ne rediret triste tempus Pyrrhae conqnerentis ob prodigia inaudita: quando Proteus totum armentum duxit in excelsos montes, atque piseium genus adhaesit ulmi fastigio; qui locus fuerat columbis cognitus: nec non damae timidi nataverunt in mari superfuso.

Aspeximus flavum Tiberim ire prostratum monumenta Regis Numae, et aedem Vestae, aquis magno impetu reflexis a ripa Tusciam spectante: dum hic fluvius, Jove indignante, nimium indulgens uxori Iliae dolenti praeter modum, se vindicem ostentat atque in laevum littus errat exundans.

Juvenes pauci culpa parentum audient aliquando Romanos strinxisse gladios, quibus juste magis confoderentur Persae graves; discentque bella civilia.

Quem Deorum populus invocet labente Republica? Quibus votis instabunt Virgines sacratae apud Vestam obsecrationes minime suscipientem? Cui Jupiter dabit munus eluendi crimen?

o Phoebe fatidice, obsecramus ut succurras, albos humeros nube velatos habens: seu vis potius adesse, o blanda Venus, circa quam Joci et Amores volitant: seu abjectam prolem atque posteros respicis, o Mars Romanae gentis parens, eheu bello nimis diuturno satiate, qui gaudes vociferationibus, et galleis politis, atque aspectu Mauri peditis erga saevum adversarium feroci. Sive immutata specie adolescentem exhibes in terra, tu alatus filius benignae Maiae, sinens te dici vindicem Julii Caesaris; tarde remigres im caelum, diuque maneat cum Populo Romano, neque celerior ventus rapiat te nostris criminibus infensum. Ama potius hic ingentes triumphos, et appellationem parentis auctorisque; neque patiaris, o Caesar, te imperante, Medos impune in equis vagari.

Caput 15

Ode III.

Precatur Virgilio Athenas proficiscenti prosperum navigium. Execratur Tiphyn primae navis repertorem. Originale hominis peccatum curiosum ingenium.

Ad navem qua vehebatur Vergilius Athenas proficiscens.

Sic te diva potens Cypri,
 sic fratres Helenae, lucida sidera,
ventorumque regat pater
 obstrictis aliis praeter Iapyga,
navis, quae tibi creditum 5
 debes Vergilium: finibus Atticis
reddas incolumem precor
 et serves animae dimidium meae.
illi robur et aes triplex
 circa pectus erat, qui fragilem truci 10
conmisit pelago ratem
 primus, nec timuit praecipitem Africum
decertantem Aquilonibus
 nec tristis Hyadas nec rabiem Noti,
quo non arbiter Hadriae 15
 maior, tollere seu ponere volt freta.
quem mortis timuit gradum
 qui siccis oculis monstra natantia,

qui vidit mare turbidum et infamis scopulos Acroceraunia? nequiquam deus abscidit prudens oceano dissociabili terras, si tamen inopiae non tangenda rates transiliunt vada. audax omnia perpeti gens humana ruit per vetitum nefas, audax Iapeti genus ignem fraude mala gentibus intulit. post ignem aetheria domo subductum macies et nova febrium terris incubuit cohors semotique prius tarda necessitas leti corripuit gradum. expertus vacuum Daedalus aera pinnis non homini datis; perrupit Acheronta Hercules labor. nil mortalibus ardui est: caelum ipsum petimus stultitia neque per nostrum patimur scelus iracunda Iovem ponere fulmina.	20 25 30 35 40
---	--

Paraphrasis

Ita te salvam ducant Cypri Domina, et Helenae fratres, astra fulgentia, et parens ventorum, conclusis reliquis, excepto Iapyge; o navis, quae debes Virgilium tibi commissum, oro ut eum sospitem applies ad littus Atheniense, ac tuearis partem dimidiam animae meae.

Is profecto circa cor habebat lignum tresque aeris laminas, qui primus mari saevo credidit navim frangi facilem, neque metuit Africum violentum cum Borea pugnantem, neque Hyadas noxias, neque furorem Austri; quo nullus est dominator in Adriatico mari potentior, sive concitare sive placare fluctus velit.

Quod mortis genus formidavit qui sine lacrymis aspexit pisces monstrosos nantes, ac mare intumescens, et Acroceraunias rupes naufragiis famosas? Frustra Deus providus terram segregavit a mari disjungendo, si naves sceleratae transeunt nihilominus vada minime tentanda. Mortalium genus quilibet aggredi non veretur, ferturque ad facinora prohibita.

Temerarius Iapeti filius populis advexit ignem furto improbo. Post ignem caelo surreptum terras invasit macies et frequentia morborum insolita; atque sera necessitas mortis antea dilatae passum acceleravit.

Daedalus per inanem aerem volare tentavit alis homini non concessis. Vis Herculis sibi patefecit aditum ad Inferos. Nihil est hominibus intentatum, Caelum ipsum affectamus per dementiam. Et nostris criminibus non sinimus Jovem iratum dimittere fulmina.